

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

**ПРОУЧАВАОЦИ ДУБРОВАЧКЕ
КЊИЖЕВНОСТИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ
ДО 1991. ГОДИНЕ**

МАСТЕР РАД

Ментор:

проф. др Мирјана Арежина

Кандидат:

Јелена Раца

Бања Лука, октобар 2023. године

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF PHILOLOGY

RESEARCHERS OF DUBROVNIK LITERATURE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA UNTIL 1991

MASTER THESIS

Mentor:

PhD Mirjana Arežina

Candidate:

Jelena Raca

Banja Luka, october 2023

Ментор: др Мирјана Арежина, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

Наслов рада: ПРОУЧАВАОЦИ ДУБРОВАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ДО 1991. ГОДИНЕ

Резиме: Живот старог Дубровника не престаје да интересује српски академски свијет и два вијека након њеног гашења. У широком замаху проучавају се спољашњи фактори, пресудни за функционисање некадашње Републике, као и њене унутрашње прилике, нарочито видљиве у поетској ријечи дубровачких писаца. Размјере истраживања рагузеологије добиле су конкретне обресе са биобиблиографском књигом *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца*, у којој су сакупљени богати резултати српске науке и освијетљени заборављени радови скрајнутих аутора. Управо је богата књижевна заоставштина старог Дубровника највише интересовала српску науку, али ће се, у тим проучавањима и анализирањима, често откривати друштвене, економске и политичке прилике угашене Републике. Поред доминантног интересовања аутора из Србије за рагузеологију, никако не треба занемарити ни оне са босанскохерцеговачког поднебља, јер сваки од њих оставља нарочит траг у дубљем сагледавању дубровачког живота. Тако ће се открити неки нови, неразјашњени детаљи, понудити друкчија тумачења и сагледавања, са поновном потврдом дубровачке припадности српском националном идентитету.

Кључне ријечи: рагузеологија, проучаваоци, Дубровник, Милан Пећанац, Салко Назечић, Славко Леовац, Бранко Летић.

Научна област: Хуманистичке науке

Научно поље: Књижевност

Класификациона ознака: Н 390 – Општа и компаративна књижевност, књижевна критика, теорија књижевности

Тип одабране лиценце Креативне заједнице: Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

Mentor: PhD Mirjana Arežina, professor, Faculty of Philology, University of Banja Luka

Title of master thesis: Researchers of Dubrovnik literature in Bosnia and Herzegovina until 1991

Summary: The life of old Dubrovnik continues to interest the Serbian academic world even two centuries after its extinguishment. A comprehensive study examines external factors crucial for the functioning of the former Republic, as well as its internal circumstances, notably evident in the poetic works of Dubrovnik writers. The realm of Ragusa studies has acquired distinct contours through the biobibliographic book “Dubrovnik Literature in Serbian Literary History – a dictionary of researchers” that consolidates the extensive findings of Serbian scholarship and sheds light on overlooked works by marginalized authors. The abundant literary heritage of old Dubrovnik has primarily captured the curiosity of Serbian academia. However, through these in-depth studies and analyses, the societal, economic, and political conditions of the extinguished Republic will frequently come to the forefront. Apart from the prevailing interest of Serbian authors in Ragusa studies, the contributions from the Bosnian-Herzegovinian region should not be dismissed, as each offers a unique perspective that enhances the deeper comprehension of Dubrovnik’s existence. As a result, previously undiscovered details will come to light, presenting alternative interpretations and insights, thus reaffirming Dubrovnik's link to the Serbian national identity.

Keywords: raguseology, researchers, Dubrovnik, Milan Pećanac, Salko Nazečić, Slavko Leovac, Branko Letić.

Scientific area: Humanities

Scientific field: Literature

Classification mark: H 390 – General and comparative literature, literary criticism, literary theory

Creative Community Selected License Type: Attribution-NonCommercial-NoDerivs (CC BY-NC-ND)

Садржај:

I. Увод.....	6
II. Хронологија рагузеолошких истраживања у Босни и Херцеговини до 1991. године.....	8
III. Милан Пећанац – потврда идентитета дубровачке књижевности.....	13
IV. Салко Назечић о рагузеологији.....	17
V. Позоришна критика Славка Леовца.....	28
VI. Бранко Летић и дубровачка књижевност.....	31
VII. Закључак.....	69
VIII. Литература.....	73

I. Увод

Опредјељење за истраживањем и проучавањем живота старог Дубровника, његове историје, књижевности и културе, нимало није једноставан и лак подухват. На њега се одлучују они који су свјесни захтјевности истраживања, свакодневног боравка по архивима и темељног прихватања, али и разматрања сваке пронађене информације. У том послу упознавања и проучавања рагузеологије нарочито се издвојио прошли, XX вијек, када интересовање за стару дубровачку књижевност достиже свој врхунац. Од Павла Поповића до Злате Бојовић образовала се читава група научника из чијих радова и студија се освјетљава мноштво неоткривених и неразјашњених културноисторијских детаља мале Дубровачке републике. У својим проучавањима историчари књижевности откривају непознате, маргинализоване писце, проналазе загубљена издања књижевних дјела, пишу опширне студије о најбољим писцима дубровачке књижевности, те додатно развијају и употпуњавају постојеће књижевне поетике.

Међутим, тек са објављивањем биобиблиографске књиге *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца*,¹ српска јавност спознала је размјере проучавања феномена некадашње Републике. У овој књизи рјечничког типа обухваћени су српски аутори који су оставили и најмањи писани траг о књижевноисторијским приликама старог Дубровника. Тако је, први пут, на челу са одговорним редактором издања Златом Бојовић, група угледних научника и професора у свом бављењу рагузеологијом, дошла на оригиналну идеју да биографијом и библиографијом представи сваког аутора појединачно. На тај начин читаоцима је понуђен комплетан преглед прегршт истраживача који су показали интересовање за дубровачку књижевност, умјетност и историју, те друштвену и економску ситуацију на том простору.

Захваљујући представницима београдске рагузеолошке школе, ова књижевност проучавала се у широком замаху праћења њених почетака, преко врхунаца, па све до посљедњих обриса писане ријечи. Поред историчара књижевности, велики допринос у сагледавању живота старог Дубровника оставили су и многобројни историчари, али се, уз

¹ Злата Бојовић и др. *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца*, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, Београд, 2016.

њих, развио и немали број културолошких, критичких и позоришних написа у вези са дубровачком књижевношћу. Тако је библиографска књига *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца* остварила двоструку улогу – тежњу да се понуди опширна и свеобухватна грађа за даља истраживања, као и богатство резултата досадашње књижевне историографије.

У овом раду управо је нагласак на понуђеним резултатима књижевне историографије босанскохерцеговачких аутора до 1991. године. Нарочита пажња посвећена је Бранку Летићу, научнику који је читав радни вијек провео у универзитетској настави, а у својој академској каријери оставио је трајан печат у проучавању рагузеологије. Међутим, поред његовог огромног доприноса у освјетљавању дубровачке књижевности, показале се, на примјеру радова других аутора, да је ова књижевност, као и њено цјелокупно трајање, и те како занимала академски свијет Босне и Херцеговине.

II. Хронологија рагузеолошких истраживања у Босни и Херцеговини до 1991. године

Како је већ напоменуто, проучавање старе дубровачке књижевности достиже свој врхунац у XX вијеку, када излази читав низ кључних студија и радова, као темељних основа за накнадна, још већа и опсежнија истраживања. Прије самог осврта на рагузеолошку баштину Босне и Херцеговине, вриједи поменути призната имена српских историчара књижевности који су достигли највеће домете на овом пољу. Павле Поповић први је поставио темеље методичког проучавања литерарне и опште културне традиције Дубровачке републике. Културном историјом Републике бавио се Драгољуб Павловић, а у жижу интересовања враћао је скрајнуте књижевне врсте попут маскерата и покладне поезије. Мирослав Пантић, представник „београдске школе” рагузеологије, бавио се биографијом и библиографијом дубровачких писаца. Проучавао је њихове поетике, интересовао се за дубровачко позориште, а саставио је и чувену антологију књижевности ренесансе и барока. *Историју дубровачке књижевности* прва је написала Злата Бојовић, док је пажњу усмјеравала и на мање познате писце. У својим радовима указивала је на блиске везе између италијанске и дубровачке књижевности. Након ових проучавалаца, могу се пратити и опширне библиографске јединице чланова редакционог одбора. Угледни универзитетски професори и научници представљају једну нову генерацију која је већ досадашњим радом показала да претходни рагузеолози имају достојне насљеднике.²

Поред српских историчара књижевности, и представници наше филологије своје су библиографије обогатили радовима посвећеним проучавању језика дубровачке средине. Приликом посјета Дубровнику и сакупљања фолклорне грађе, Вук Карацић настојао је да учврсти план реформе српског језика. Ђура Даничић је из четири дубровачка рукописа народних пословица приредио издање као допуну Вуковој збирци и тако указао на потребу да се детаљно читају дјела дубровачке књижевности. Даничић је истицао да се у стваралаштву дубровачких писаца налази прегршт вриједних мисли, запажања и пословичних израза, због чега треба да се прикључе корпусу српских народних пословица.

² Јелена Раца, *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца*, Филолог, XIII, 25, 2022, стр. 438.

Писани документи у дубровачким архивима, према ријечима Александра Белића, прави су споменици српског језика, док дубровачка књижевност, у оквиру наше културе, заузима почасно прво мјесто. Дубровчанин по поријеклу, Милан Решетар бавио се језиком Дубровника и дубровачких писаца, а иза себе је оставио исцрпне студије и полемике са тадашњим савременицима. Павле Ивић проучавао је особености штокавског нарјечја, у оквиру чега је анализирао карактеристике дубровачког говора, износећи, посредно, његову историју и савремене одлике. Запажен је и језик повеља које је кнез Лазар упућивао Дубровчанима, о чему је писао Александар Младеновић.³

Српска наука дубоко је вредновала некадашњи стари Дубровник, а његов утицај документован је и у књижевним дјелима великана српске поетске ријечи. Док су једни проналазили инспирацију и састављали умјетничка дјела на основу љепоте овог града, други су схватили стару дубровачку књижевност као непресушан извор за даља проучавања и тумачења. Дашак Дубровника и некадашње Републике запажен је у стваралаштву Иве Андрића, Меше Селимовића, Станислава Винавера, Момчила Настасијевића, Милоша Црњанског, Исидоре Секулић и Јована Дучића. Највећа имена српске књижевности уступају значајно мјесто овом поднебљу што је јасан показатељ да је дубровачка заоставштина велико национално и културно благо.

Прегледом ове студије уочава се да највећи број старијих, али и новијих истраживача припада простору Србије. Међутим, признате резултате у рагузеолошким испитивањима спровели су и аутори са подручја бивше републике. Тако су, током исцрпног ишчитавања библиографске књиге *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца* посматрани и биљежени босанскохерцеговачки аутори кроз чије ће се коментарисане радове освјетити неки, можда већ заборављени резултати проучавања. До 1991. године тридесет и пет аутора, рођених на простору ове бивше југословенске републике, објавило је радове о старом Дубровнику, али је немали број наставио своје образовање и радно искуство у другим земљама. Од тринаест истраживача који су академску каријеру и радни вијек одлучили да остваре у родној земљи, важна рагузеолошка достигнућа оставили су Милан Пећанац, Салко Назечић, Славко Леовац и Бранко Летић.

³ Исто, стр. 437–438.

Међутим, прије опширног осврта на поменути заоставштину, указаће се, хронолошким редом, и на стваралаштво преосталих девет аутора са територије Босне и Херцеговине.

Најстарији од проучавалаца припада још XVIII вијеку, а у питању је књижевник и историчар Сима Милутиновић Сарајлија. У поменутој биобиблиографској књизи назначен је Милутиновићев одговор на упућено писмо Платона Симоновића, из којег се ишчитавају Сарајлијини погледи на књижевност и књижевну баштину.⁴ Овај одговор од посебног је значаја будући да се помиње Гундулићев еп као актуелно и квалитетно умјетничко дјело, што је доказано и преводима на друге стране језике. У посљедњој реченици Милутиновић узгредно помиње и обимност заоставштине дубровачке књижевности чије успјело богатство заслужује да се штампа и тако открива словенском свијету.⁵ Ристо Јеремић, лекар и историчар медицине, заједно са Јорјом Тадићем саставио је тротомну студију о здравственим приликама у Дубровнику. У тој студији провучени су биографски подаци те историја болести дубровачких писаца Илије Цријевића, Шишка Менчетића и Антуна Сасина.⁶ Чувени српски пјесник Јован Дучић занимао се за ренесансну умјетност и књижевност старог Дубровника уопште. Дубровачка прошлост била је велика инспирација овом књижевнику, што је најпотпуније обухватио у монографији *Гроф Сава Владиславић*, протканој књижевноисторијским реминисценцијама. У својој богатој књижевној грађи Дучић је иза себе оставио и збирку поезије *Дубровачке поеме*, обојене духом старог Дубровника.⁷ Овом граду битно мјесто посветио је и Владимир Ћоровић. У свом проматрању Ћоровић сагледава рагузеологију са историјске и књижевне стране. Док су на

⁴ Видјети у: Злата Бојовић и др. *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца*, стр. 289.

⁵ „Но, дај да мало погледамо и увидимо барем оно што је сада и пред нама живима, како ли, колико ли, па и чега ли за исте Србе и данашњи презирући Хермановци још и мисле и пишу, те да и кажемо да нас никако не познају, почели су да немају ништа и никога // знати и познати и оцјенити. А ја бих рекао и не бих порекао да они исти нас исте Славено-Србе боље и више или барем бистрије прозру и познају од нас самих, па и упркос њиховог непотпуног о нама извјештаја; боље и више нас познају него ти твоји Аустријанци (Венги), који су Србима неразумљиви. Ево, дакле, и према томе доказ пред очима, понановији и понајаснији сваком живом, па и теби и мени: *Османида* Гундулића равна је Славено-Србском језику, те је и о Славјанству, колико и о Муслиманству, и у Дубровнику написана, па и смишљена; па, ено је преведена, колико је недавно штампана, одмах на Талијански, те чини ми се и на Француски, коју и Германци, како и Енглези док опазае и обазру се на њу, узеше да је преведу драге воље и као ни за шта друго дотад, па ни за њу, кајати се неће, нити могу, премда имају они свашта и бољега, али зато и имају, што скупљају и признају свашта и свачије, као и своје.” Станиша Војиновић, *Непознати рукопис Симе Милутиновића*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, 1984, стр. 113–133. Са руског превела Стојанка Тешић.

⁶ Видјети у: Злата Бојовић и др., *наведено дјело*, стр. 189.

⁷ Исто, стр. 139.

једној страни објашњавани историјски односи Босне и Србије са Дубровачком републиком, са друге стране аутор прати појединачне књижевне појаве, сагледава рад дубровачких писаца и појединих историја књижевности.⁸ „За дубровачку књижевност Ћоровић је био везан различитим интересовањима. Својим приказима и чланцима дао је допринос истраживању рагузеолошких тема, као и бољем разумијевању одређених појава у дубровачкој књижевности. Сарадња са рагузеолозима омогућила му је да међу првима дође до битних информација, а познавање и разумијевање основних књижевних појава помогло му је да боље разумије и историју Дубровачке републике.”⁹ Наш једини нобеловац, Иво Андрић, континуирано је био посвећен дубровачким темама. Кроз своју докторску дисертацију Андрић провлачи портрете писаца Ђорђа Драгишића и Ђорђа Радојевића Гизделина који, иако рођени у Босни, гаје уске везе са Дубровником. Андрић је саставио немали број биљежака о специфичностима и језику старог Дубровника, а сакупио је грађу и о Руђеру Бошковићу и Сандаљу Хранићу из којег је произашло неколико пишчевих приповиједака. У пишчевим *Знаковима поред пута* садржане су многобројне импресије о Дубровнику, као и у другим прозним објављеним и необјављеним радовима.¹⁰ Историчарка Десанка Ковачевић-Којић своје научне радове посветила је дубровачкој трговини, трговачким колонијама и виђењу Дубровника у односу на средњовјековну Србију и Босну.¹¹ Проучавањем говора источне Херцеговине, са међусобно упоређеним разликама између источнохерцеговачког говора на територији Босне и Херцеговине и Дубровника, бавио се познати филолог и лингвиста Асим Пецо. Занимала га је и ономастика женских имена у дубровачкој петраркистичкој лирици, те је на њиховим примјерима доказао да су дубровачка женска имена источнохерцеговачког поријекла и тиме поткријепио становиште како је у основи дубровачког говора источнохерцеговачки дијалекат.¹² Још један историчар, Раде Михаљчић, бавећи се средњовјековном историјом српске државе писао је и о њеном односу са Дубровачком републиком, те се дотицао низа важних књижевних и историјских тема које су од значаја за разумијевање рагузеологије.¹³ Посљедњи међу истраживачима,

⁸ Исто, стр. 498.

⁹ Мирјана Арежина, *Владимир Ћоровић и Дубровник*, Друштво чланова Матице српске у Републици Српској, Бања Лука, 2015, стр. 41.

¹⁰ Видјети у: Злата Бојовић и др., *наведено дјело*, стр. 15.

¹¹ Исто, стр. 222–223.

¹² Исто, стр. 371.

¹³ Исто, стр. 296.

Младен Шукало, универзитетски професор, посветио се компаративној методологији, књижевној теорији, театрологији и српској књижевности XX вијека. Будући да је иза себе остављао театролошке студије, међу Шукаловим радовима нашла су се и два чланка посвећена Марину Држићу. Аутор је пратио и новију литературу о овом писцу, коментарисао приређена издања Држићевог дјела, а приказивао је и књиге из старе дубровачке књижевности.¹⁴

Кратким освртом на сумирану баштину издвојених аутора показана је ширина и свеобухватност тема из живота старог Дубровника. Мала Дубровачка република сагледава се са историјске и књижевне стране, освјетљавају се лични, приватни подаци животописа дубровачких писаца, а нарочито се цијени мишљење других књижевника који остављају трајне записе као доказ умјетничких квалитета поетских дјела дубровачке књижевности.

¹⁴ Исто, стр. 529.

III. Милан Пећанац – потврда идентитета дубровачке књижевности

Какве одјеке су дубровачки писци имали на српску интелектуалну елиту понајбоље се наслућује у садржају текстова Милана Пећанца. Овај правник и дипломата, предсједник академског друштва „Зора” и предавач међународног и ратног права на Војној академији, успио је да се посвети и умјетничкој писаној ријечи тако што је показао занимање управо за дубровачку књижевност. Интересовање за ову књижевност јавило се током боравка у Бечу, па је тако Пећанац писао текст поводом прославе 300-годишњице рођења Џива Гундулића коју су организовали у Бечу ђаци Срби, окупљени око српског академског друштва „Зора”.¹⁵

Својеврсна глорификација најбољег пјесника дубровачког барока започета је у првом тексту *Гундулићева прослава у Бечу*.¹⁶ Почети рада уступљени су реферисању на стихове Његошевог *Горског вијенца*, након којих Пећанац сумира дјело црногорског владике као захвалнице свим јунацима иза којих стоје херојска, подвиржничка дјела. Од првих реченица текст прати наглашен родољубиви занос, прожет помињањем српских доајена у широком замаху од цара Душана и Обилића до Даничића и Карацића. Циљано навођење поменутих великана доказ је поштовања и признавања њихове трајне умјетничке вриједности, али међу тим бесмртницима почасно мјесто ипак заузима Гундулић. Аутор осјећа дужност да се овим текстом пјеснику дјелимично узврати за поетска дјела која славе како Дубровачку републику, тако и цјелокупан српски народ. У хиперболичном тону присутно је ретроспективно враћање у прошлост гдје Пећанац прави упечатљив контраст синтагми *ропска тама* и *бијели српски Дубровник*. Издвојени контраст сугерише несрећну судбину српског народа, те поприма ширу слику некадашњег ропства, у којем је једино Дубровник успио да одржи самосталност и слободу. Прије конкретног осврта на Гундулићев живот и рад, Пећанац својим текстом опомиње на потребу да се пишчево рођење и умјетнички рад морају достојно обиљежавати. Тако је индиректно указано на скрајнутост овог писца чије се заслуге често занемарују. Подсјећања ради, Пећанац се укратко дотиче пишчеве биографије, испуњене догађајима у току школовања, када

¹⁵ Исто, стр. 371–372.

¹⁶ Милан Пећанац, *Гундулићева прослава у Бечу*, Босанска вила, III, 3, 1888, стр. 44–45.

Гундулић проучава страну литературу, а свој врхунац у политичкој каријери овај дубровачки племић достиже избором за кнеза Републике. Укратко сажета биографија само је увод да се посвећено објасне књижевноумјетничка достигнућа Гундулићевих најбољих дјела. Нарочито је наглашен мотив побожности, због чега се, према Пећанчевом мишљењу, овај пјесник могао мјерити са умјетницима из Италије. Ипак, како је и очекивано, аутор посебну пажњу посвећује мотиву слободе. Са истицањем кључних секстина које глорификује дубровачки *libertas* у пасторали *Дубравка*, њихову умјетничку вриједност Пећанац поткрепљује природом самог пјесника. Кроз Гундулићеве стихове читава се емотиван и срчан родољуб којег су дубоко раздирале несреће и ране српског народа па му независност представља немјерљиво богатство. Поред *Дубравке*, Пећанац се дотакао и *Османа*, кога карактерише „пјесмом над пјесмама”, те изнова преноси стихове у којима пјесник пољског краља Владислава заклиње да врати слободу српском народу. Често је књижевност та која уткива много више истине него поједини историјски записи, због чега аутор поменути еп сматра највећим аманетом и најбољим документом о старим Дубровчанима. Будући да је подсетио на вриједност Гундулићеве заоставштине као трајног доприноса српској културној баштини, Пећанац затвара причу о пишчевом књижевном раду и осврће се на тадашњу савремену ситуацију која се тицала питања сопственог идентитета. На себе преузима улогу гласника српског народа, те се директно, без алузија и скривених порука обраћа хрватском народу и истиче како је „нас за српство привезала историја и крв, којој смо само као Срби пошкропили неколико пута отаџбину нашу”.¹⁷ Директно свједочећи стремљењима хрватског народа, Пећанац слободно критикује и њихове покушаје да својим обиљежавањима и величањима Гундулића, овог пјесника присвоје у своју културну баштину. У смиреном тону Пећанац позива на браћење и очување сопства, што је још један од фактора важности Гундулићеве прославе, кроз коју би се коначно разграничило све оно што припада корпусу српске књижевне грађе.¹⁸

Други одломак рада објављен је у наредном броју *Босанске виле*, гдје Пећанац ставља акценат на организацију и упечатљиве призоре Гундулићеве прославе.¹⁹ Некадашња „Зора” стоји иза спровођења ове свечаности коју је дубровачка омладина са одушевљењем

¹⁷ Исто, стр. 45.

¹⁸ Исто.

¹⁹ Милан Пећанац, *Гундулићева прослава у Бечу*, Босанска вила, III, 4, 1888, стр. 62–63.

прихватила, што је прилика за похвалу на ангажовању, али и заједничкој слози и јединству српске младежи. „У пространом Бечу, у милионима туђинства, скупила се кита младежи српске, и у скромној капели посланства руске царевине, слуша службу божију, пјева светосавску пјесму, започиње светосавску и Гундулићеву славу. Братска словенска академска друштва придружују се, осим „Звонимира“, а бечки Срби грађани веселе се јер чују и црквену пјесму, како Срби поју.”²⁰ Будући да је Милан Пећанац присуствовао овој прослави, понуђеним примјером само је наговијештена атмосфера са њеног почетка, што ће се касније додатно надограђивати још конкретнијим примјерима, попут монолога истакнутих представника академских дружина, од којих је нарочито примјерен и запажен говор Антуна Фабриса Колендића. Послије појединачног именовања музичара и пјевача на овој прослави, примјећује се да приликом представљања сваког учесника аутор наглашава њихово потенцирање српства и словенства. Тако је поменута и Сидонија Илић, бечка конзерватористкиња српског поријекла, а навођење њеног имена служи као подстицај српској младежи да крене сличним путем и не потисне своје поријекло. Како Пећанац пише, публику је одушевио и пјевач Стеван Дескашев. „Из Гундулићеве *Дубравке* текст пренио је овај наш млади брат Србин по народним мотивима на жице, да Српкиње и Срби умјетници имају чим новим, да српско срце разиграју.”²¹ Очигледно су у питању истакнути умјетници тога времена који су пристали са великим поносом да обогате Гундулићеву прославу. Међутим, стиче се утисак да их Пећанац благосиља и похваљује због тога што, иако талентовани умјетници, сву раскош свог умијећа испољавају тек када пјевају и свирају музику свог народа. Пећанчево одушевљење овим обиљежавањем евидентно је од почетних дијелова текста, али је ту усхићеност аутор доказао и задовољном публиком. Текст се завршава помињањем телеграма, читаних на крају прославе, са фокусом на оне пристигле из Дубровника, чиме је још једном посвједочена дубровачка истинска припадност српском народу.²²

Поднаслов *Дубровник Бечкој „Зори”*²³ испуњен је садржајем пристиглих телеграма у част Гундулићу и овој свечаности. Пећанац ће хронолошки испратити све телеграме и

²⁰ Исто, стр. 62–63.

²¹ Исто, стр. 63.

²² Исто.

²³ Милан Пећанац, *Дубровник Бечкој „Зори”*, Босанска вила, III, 4, 1888, стр. 63–64.

потписе, гдје се међу првима огласила дубровачка властела, са ријечима пуним похвале српској омладини, а потписи су пристигли и од дубровачких трговаца и радника. И млада српска интелигенција са бечког универзитета послала је своје потписе, а поменути су и бројни телеграми из Мостара, од православних херцеговачких свештеника, војвода Зимоњића и Петра Радовића, те пјесника Алексе Шантића. Разумљиво, Пећанац не може преносити комплетне примјере пристиглих телеграма, већ се фокусира на најупечатљивије сегменте који се обично тичу Гундулућевог повезивања са српским народом. Два вриједна телеграма доспјела су и из Београда и Новог Сада, са потписима угледних београдских професора и трговаца, а посебно је упечатљив говор др Полита Десанчића из Новог Сада у којем пише како су „*Душанов законик* и Гундулићев *Осман* поносити ступови културе нашега народа и према истоку и према западу, народ са таквом повестничком културом не пропада; сличући Гундулићу, слава, имајмо уздања у лепшу будућност нашега народа.”²⁴ Пећанцу је, може се претпоставити, назначени дио телеграма вриједан примјер, с обзиром на то да српска интелектуална елита признаје и доказује ширину простирања српске културе, као и њену неуништивост и свевременост. За разлику од претходних текстова, у овом дијелу Пећанац остаје поприлично уздржан, јер је свјестан да сами примјери довољно говоре о снази Гундулића и старог Дубровника у српском народу.²⁵

На примјеру Пећанчевих текстова индиректно избијају два гласа. Аутор износи личне ставове, поткрепљене примјерима и начиње свеprisутну тему дубровачке припадности српском националном идентитету. Међутим, његов глас се повлачи помињањем пристиглих телеграма као јасне потврде заједништва, што је већ наговјештено и овом прославом у којој се осјећа истински родољубиви занос, како самог аутора, тако и српске младежи спремне да се бори за очување сопствене књижевне заоставштине.

²⁴ Исто, стр. 64.

²⁵ Исто.

IV. Салко Назечић о рагузеологији

Синтагма *књижевни историчар* понајвише долази до изражаја када је ријеч о раду Салка Назечића, истраживача који са истом пажњом оживљава непознате детаље из биографија и књижевних подухвата дубровачких писаца, те преноси сваки пронађен, провјерен податак о битним историјским догађајима на територији старог Дубровника.²⁶ Овај универзитетски професор своју академску каријеру посветио је проучавању усмене и југословенске књижевности, али је обављао и архивска и библиотечка истраживања на пољу рагузеологије што је резултирало значајним проучавањима захваљујућима којима се продубила слика појединих догађаја из Дубровачке републике.²⁷

Будући да је био књижевни историчар, када је ријеч о старој дубровачкој књижевности, своје интересовање Назечић је првенствено испољио истраживањем о маргинализованом писцу Циви Гучетићу Млађем. Аутора је интересовала његова преводилачка активност, па је у свом првом раду пажњу усмјерио на превод Гучетићеве трагедије *Лео филозоф*, а потом се осврнуо и на трагикомедију *Ио*.²⁸ Међутим, прије детаљног увида у поменуте драме, Назечић прави кратак пресјек тадашњег развоја драмског стваралаштва, а добро примјећује и осјетан утицај Торквата Таса, Овидија и Вергилија на цјелокупну књижевност. Аутор је након тога скренуо са књижевних токова XVII вијека и мјесто уступио Гучетићевој биографији у којој прати пишчеве јавне послове у Дубровачкој републици, као и његов умјетнички рад. Биографија је испраћена од Гучетићевог одласка у исусовачки ред до пишчеве смрти на дан земљотреса 1667. године. Када је ријеч о књижевном раду, Гучетићева дјела остала су у рукопису, а Назечић их је пронашао у фрањевачкој библиотеци у Дубровнику. У том рукопису остале су и двије поменуте драме. Прву, *Лео филозоф*, Гучетић је превео у част свог професора, исусовца Ђамбатисте Ђатина, који је ово дјело написао на латинском језику. Назечић упоређује оригинал и превод драме,

²⁶ Видјети у: Злата Бојовић и др., *наведено дјело*, стр. 304.

²⁷ У овом поглављу преузима се дио рада из: Јелена Раца, *Салко Назечић о дубровачкој књижевности*, Зборник научних радова у част проф. др Мирку Скакућу, Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци, Бања Лука, 2023, стр. 145–161.

²⁸ Салко Назечић, *Иван Гучетић Млађи*, Гласник професорског друштва, VIII/5, VIII/6, 1928, стр. 277–285.

па закључује да Гучетић у свом превођењу не одступа и вјерно прати оригинал. Како би што боље доказао Гучетићеву досљедност у превођењу драме, Назечић читаоцима нуди и историјски извор који је Ђатинију послужио као основа за писање комада. У наставку, аутор је сажето описао основну фабулу преведене драме, а потом се фокусирао на историјске изворе. Главне личности драме *Лео филозоф* заиста су постојале, а писац их прилагођава тако да би своје остварење начинио што занимљивијим. Оваква драма, према мишљењу аутора, не остварује високе домете, али због праћења и прихватања историје заслужује пажњу. Са друге стране, Назечић се поставља у улогу књижевног критичара па тако издваја развученост и намјештеност радње као најслабије тачке. Посредно показује добру упућеност и у развој драме у Италији, због чега наведене недостатке приписује италијанском утицају. Постоји и, према ауторовом мишљењу, доста успјелих лирских мјеста, а карактери су доста конвенционални. У другој трагикомедији *Ио* Гучетић је већ самосталнији, док је легенду о Овидију, која је у основи саме драме, додатно проширио и разрадио. Након праћења и представљања фабуле, Назечић сматра како је трагикомедија поприлично развучена што је утицало на губљење потенцијалне умјетничке вриједности. Управо због њених недостатака, међу митолошким драмама *Ио* не заузима истакнуто мјесто. Са освртом на поменута књижевна дјела, као и личним ставовима, поткрепљеним примјерима, Назечић завршава други дио свог рада. Већ у трећем, посвећује се Гучетићевом стиху који је приближан Гундулићевом осмерцу, а ефектне су и разне рефлексије са циљем поучавања публике онеме што је исправно и морално. Наредно поглавље својеврсни је осврт и на поезију Циве Гучетића. Лирска остварења нису написана на српском језику, али аутор жели да их помене, будући да су обogaћена наглашеним патриотским осјећањима. Гучетић је волио свој град, а искрене и топле емоције нарочито је испољио у другом сонету. За крај, Назечић је повезао Гундулића и Гучетића и добро примјеђује како се у њиховима дјелима спајају истовјетни назори о срећи. Ипак, за разлику од писца *Османа*, Гучетић није оригиналан књижевник. Према мишљењу аутора, Гучетићева грешка је у томе што се ослањао на тамошње италијанске драме које су у то вријеме биле у опадању. Међутим, због тога што је био одличан преводилац, вјешт версификатор и велики Словен, Циво Гучетић заслужује пажњу проучавалаца књижевности али и читалачке публике.²⁹

²⁹ Исто.

Истраживачки подухвати Салка Назечића у вези са старом дубровачком књижевношћу тицали су се и Игњата Ђурђевића. Назечић је сакупљао грађу о овом писцу за израду своје докторске дисертације, али је та грађа у току Другог свјетског рата уништена. Међутим, аутор је поједине битне информације о овом књижевнику објављивао појединачно, у часописима, због чега су сачуване и расвијетљене бројне битне појединости из његовог живота. Први рад *Зашто је Игњат Ђурђић отишао у исусовце*³⁰ ставља фокус на детаље из пишевог приватног живота. Аутор износи пар претпоставки које су нагнале Ђурђевића на одлазак у исусовачки ред. На такав поступак, према ријечима аутора, навеле су га прилике у породици. Назечић хронолошки даје кратак осврт на брак Ђурђевићевих родитеља. Иако је брак био неуспјешан, аутор је пронашао преписке са Матијашевићем из којих се јасно види како је Ђурђевић јако млад, још са петнаест година, планирао прикључење у исусовачки ред, а нарушени односи у породици и неузвраћена љубав дјевојке само су га додатно подстакли да се окрене таквом позиву. Накнадно, Назечић је и по пишевом одласку у исусовачки ред пронашао преписке и закључио да нигдје не постоји писани трагови са мајком због чега се може закључити да нису били у добрим односима. Међутим, аутор оставља простор за могући проналазак још неких рукописа и писама којима би се овај његов поступак могао објаснити, а занимљив је податак да мајци није оставио чак ни осмртницу иако је већ тада био пјесник и стварао пригодну поезију.³¹

Двије године након поменутог рада Назечић је објавио кратак текст у којем коначно ставља тачку на претпоставке о години вјенчања Ђурђевићевих родитеља. Будући да је ова година изазивала бројне полемике, Назечић оповргнуту чињеницу да је у питању помињана 1672. година мијења, јер постоји конкретан доказ у закључцима Малог вијећа да је у питању истакнута година и не постоји разлог да се више сумња у њену истинитост.³²

На двије странице, годину дана након претходног текста, Салко Назечић саставио је и извјештај о проучавању грађе за студију о Игњату Ђурђевићу. Управни одбор Фонда додијелио му је финансијска средства како би отпутовао у Италију и наставио своје истраживање. У тој земљи, Назечићев циљ био је да пронађе преостале податке потребне за

³⁰ Салко Назечић, *Зашто је Игњат Ђурђић отишао у исусовце?*, ПКЈИФ, XV, 1–2, 1935, стр. 213–215.

³¹ Исто.

³² Салко Назечић, *Година венчања Ђурђевићевих родитеља*, ПКЈИФ, XVII, 1937, стр. 123–124.

студију о Игњату Ђурђевићу као и утицаје италијанске књижевности на савремену српску књижевност. Будући да је мјесец дана провео у поменутој земљи, приликом истраживања библиотечке грађе Назечић је прегледао историје италијанске књижевности XVII и XVIII вијека, а примарни циљ односио се и на упознавање главних представника италијанског сејцентизма. Аутор ће поменути и додатно упознавање са представницима маринизма, као и са многобројним збиркама и антологијама поезије. На крају изводи закључак да је у стваралаштву овог књижевника осјетан утицај и ранијих италијанских пјесника изван епохе барока.³³

С обзиром на то да се детаљно бавио приватним и књижевним животом Игњата Ђурђевића, Назечић је у сарадњи са Хрвојем Моровићем приредио збирку пјесама *Муза сичилијанска*.³⁴ Ова збирка, нажалост, није ушла у корпус сабраних дјела поменутог писца, па је самим тим и заслуга приређивача већа, будући да је читаоцима освијетљен непознати дио Ђурђевићевог стваралаштва. Према ријечима аутора први је до рукописа дошао А. Фабрис, а на основу његовог свједочанства постоји укупно деведесет и шест пјесама, испуњених љубавним згодама и незгодама. Пјесме су остале у рукопису захваљујући дум Луки Павловићу, али није назначена матица одакле се и преписивало. Такође, Назечић није упознат са тим да ли постоји још неки Ђурђевићев аутограф или препис. Приређивач збирке осврнуо се и на ортографију у којој се ослања на Милана Решетара, а назначио је и ситне детаље који су урађени по његовом нахођењу. И након представљених деведесет и шест пјесама, Назечић је написао објашњење у којем је открио да у Сплиту постоји рукопис са сто шездесет пет пјесама и исто толико италијанских оригинала. Упоредивањем је утврђено како између ова два рукописа не постоје скоро никакве разлике, а и нове пронађене пјесме Назечић је уврстио у ово издање.³⁵

Након прикупљања грађе за Игњата Ђурђевића, аутор је саставио и *Малу историју југословенске књижевности*³⁶ – приручник о књижевности и кључним представницима различитих епоха. *Мала историја југословенске књижевности* објављена је 1938. године.

³³ Салко Назечић, *Извјештај г. Салка Назечића (о проучавању грађе за студију о Игњату Ђурђевићу)*, Задужбина Саве и Васе Стојановића, 6, 1938, стр. 45–47.

³⁴ Salko Nazečić, *Đurđević Ignjat: Muza sičilijanska*, Pitanja književnosti i jezika, IV, 1, 1958, стр. 93–181.

³⁵ Исто.

³⁶ Салко Назечић, *Мала историја југословенске књижевности*, Београд, 1938.

У кратком предговору истакнути су основни разлози настанка овог приручника. Тадашњи програм није предвиђао наставу књижевности у нижим разредима што је утицало на то да ученици не могу формирати мишљење о неком књижевном дјелу или писцу. Тежња је да овај приручник буде приступачан и разумљив, а потребно је да садржи све кључне информације неопходне за схватање књижевне поетике писца. У приручнику изостају Његош, Доситеј и Мажуранић јер је аутор сматрао како су неразумљиви и конфузни за ученике четвртих разреда. Примјећује се да изостају и представници старе дубровачке књижевности, а могуће је да Назечић запоставља тај дио из истих разлога због којих је запоставио и поменуто три великана.³⁷

Да је Назечића подједнако интересовао живот и прилике у старом Дубровнику колико и његова књижевност, свједочи рад „Интерес католичке пропаганде за Херцеговину и оснивање Будиславићева *Collegium orthodoxum*”.³⁸ Аутор је истраживао податке у вези са оснивањем задужбине *Collegium Orthodoxum*, потекле од чувене породице Будиславић. Направљен је кратак увод у друштвене прилике 16. и 17. вијека, а тај период испуњен је борбама балканских хришћана за ослобађање од непријатељских Турака. Као нада да ће коначно доћи крај туђој власти, подизани су устанци и буне. Великог удјела у акцији против ове непријатељске стране имао је и требињско-мркањски бискуп Тома Будиславић. Иако о породици Будиславић нема много информација, изњедрила је њихова задужбина *Collegium Orthodoxum Budislavum* о којој је и сам Назечић сакупио доста података. Жеља породице Будиславић била је да се оснује колегијум са сједиштем у Дубровнику, а из ове задужбине произлазили би школовани клирици на чији утицај ће дјеловати тадашњи сенат. Са друге стране, у тадашњем Котору јавила се идеја о оснивању исусовачког колегијума за васпитавање младића, али је такву замисао онемогућио млетачки сенат како би избјегао

³⁷ Прво поглавље отворено је са кратким дефинисањем књижевности, као и подјелама које су из ње проистекле. Прва на реду је народна књижевност у оквиру које издваја кључне циклусе епских, а онда и лирских пјесама. Поменуто поглавље о народној књижевности заокружио је причом о народним приповијеткама. Романтизам биће прва издвојена књижевна епоха коју је аутор сврстао у корпус умјетничке књижевности, али је недостатак у томе што се ученици не упознају са њеним карактеристикама и сензибилитетом. Већ са поглављем реализма Назечић је направио кратак увод у ову епоху објашњавајући њену књижевну поетику. Други дио *Мале историје југословенске књижевности* специфичан је будући да су побројани и писци који су поприлично тешки и неразумљиви, а Назечић је навео и оне који нису предвиђени програмом јер је потребно да их ученици упознају бар у најгрубљим цртама. Аутор је у представљању сваког књижевника првенствено пошао од њихове биографије, а потом се фокусирао на књижевну дјелатност.

³⁸ Салко Назечић, *Интерес католичке пропаганде за Херцеговину и оснивање Collegium orthodoxum*, ПКЈИФ, XVIII, 1–2, 1938, стр. 404–410.

сукоб с Турцима. Будући да је постојала опасност од ширења јаког утицаја Будиславићевог колегијума, Језуити и Млеци су затражили да задужбина буде под њиховом контролом. Исусовци су такође показивали претензије да колегијум буде у њиховим рукама, али се сенат стриктно држао тога да задужбина буде под надзором Републике. Назечић пише како је постојала и иницијатива да се оснује колегиј на млетачком земљишту, међутим, Дубровчани су се плашили њиховог утицаја и потенцијалног нарушавања односа са Турцима. Колегијум се због тога само формално оснивао, али замисао Будиславића није остварена.³⁹

У проучавању старе дубровачке ренесансне књижевности Назечић се дотакао и драмског опуса Марина Држића. Аутора је интересовало како то овај ренесансни писац осликава прилике у дубровачком друштву XVI вијека.⁴⁰ По ауторовим ријечима, Држић је био незадовољан приликама у тадашњем старом Дубровнику што га је навело да покуша направити одређене промјене у систему гдје ће и грађани имати увид у дубровачку власт. Како би коначно дошло до осјетних промјена, Држић се за помоћ обратио тосканском војводи у Фиренци, јер је у Медичијима видио могуће рјешење проблема. Међутим, Држићева замисао није остварена. Негативне појаве у дубровачком друштву провлачио је и у својим драмама. Назечић примјећује да у њима заузима став конзервативца, што се испољило најбоље у ерудитној комедији *Дундо Мароје*. На примјеру тешког положаја слуга, али и нових, беспослених госпођа, Назечић доказује како је писац проткао и важну црту реалистичности. Да би додатно приказао такву дубровачку стварност, према ријечима Назечића, писац се користио алузијама и вицевама, а као примјер користи му Држићев *Грижула*. Наводећи један специфичан детаљ из те драме Назечић истиче да он „показује како у дјелима Марина Држића има сигурно много згода и алузија на догађаје из реалног живота.”⁴¹ Са друге стране, Држићева *Маде* својеврсна је прерада већ постојеће драме, интересантна јер даје слику моралних прилика у тадашњем друштву, а чувена фарса *Новела од Станца* провлачи алузије на становнике из Подмирја и са Гаришта. Након помињања конкретних драма, Назечић се фокусирао на појединости које Држићева дјела чине вјерним

³⁹ Исто.

⁴⁰ Салко Назечић, *Марин Држић – сликар дубровачког друштва у XVI вијеку*, у: Мирослав Пантић, *Марин Држић*, Београд, 1964, стр. 196.

⁴¹ Исто.

одразом једног периода из живота старог Дубровника. Држић је писао прозу, а у језик уноси елементе чистог народног говора, из Херцеговине, док је чест уплив турцизама и народних пословица. Међутим, иако је у дубровачкој стварности проналазио инспирацију за своја дјела, Назечић појашњава да нису сва остварења настала на основу грађе из дубровачког живота. Најупечатљивији примјер је пасторала *Тирена*. Будући да је Назечић добар познавалац италијанске драме, уочио је да су многе појединости у Држићевој пасторали већ преузете из тадашњих италијанских сељачких драма. Међутим, аутор и ту проналази новитет у Држићевом стваралаштву јер је успио да у ову пасторалу провуче познату разлику између богатих и сиромашних пастира, што је ово остварење обогатило реалистичним цртама. За крај, Назечић закључује како је Држић прави умјетник-реалиста, сликар цјелокупног дубровачког друштва оптерећеног новцем, а да би доказао снагу материјалног богатства наводи добро познату ситуацију о одвођењу младих дјевојака у манастир због недовољног мираза.⁴²

Након уништене документације о Игњату Ђурђевићу, Назечић се окренуо народној књижевности, али је и нову тему радио на основу дубровачке архивске грађе. Докторску дисертацију *Хајдучке борбе око Дубровника и наша народна пјесма* одбранио је на Филолошком факултету у Београду, 1956. године. Своју тему о хајдучким борбама Назечић је додатно обликовао у књизи *Из наше народне епике*.⁴³ Ова студија доноси проширене и детаљније изложене појединости о развоју хајдучије, њеном утицају и заступљености у народној књижевности.

Подијелена на једанаест дијелова, Назечићева књига фокусира се на друштвену и економску ситуацију у Републици која је, у највећој мјери, довела до појаве и развоја хајдучије. Препуна архивских података, показује Назечићево темељно истраживање, а нарочита вриједност ове књиге огледа се у томе што је аутор спојио дубровачку историју и нашу усмену епику.

⁴² Исто.

⁴³ Salko Nazečić, *Из наше народне епике, I dio, Хајдучке борбе око Дубровника и наша народна пјесма (prilog proučavanju postanka i razvoja naše епике)*, Сарајево, 1959.

Прво поглавље ове студије посвећено је кратком представљању дотадашње литературе о хајдучији. Примјећује се како Назечић највећу пажњу придаје књизи Д. Ј. Поповића *О хајдуцима*, јер у њој проналази највише недостатака. Свјестан да прича о хајдуцима не заузима заслужено мјесто у нашој литератури, Назечић се прихвата захтјевног и обимног посла прикупљања документарне грађе како би заокружио и детаљно показао развој ове појаве у нашој историји. Поред интересовања за историју, ауторов циљ је и приказивање културноисторијских прилика у Дубровачкој републици, као и њеног односа са Турском и Венецијом.

Аутор се већ у другом дијелу одваја од пронађене литературе и показује резултате свог проучавања. Причу о хајдуцима отвара са комплетним списком од сто двадесет и девет хајдука на које су се Дубровчани тужили од почетка Кандијског рата до краја XVII вијека. Кроз истраживања о хајдуцима Назечић се интересује за њихово поријекло, а преиспитује и постојећу литературу као и представу тих ликова у народној књижевности. Док проучава стварне личности хајдука, Назечић читаоце посредно упознаје и са односом озлоглашених чета према Дубровнику, Турској и Венецији. Помињући хајдучке акције, наговјештени су проблеми које су таква дешавања произвела у Дубровачкој републици. У неповољној ситуацији за Дубровчане, аутор их приказује као вјеште дипломате, спремне да понуде примамљиве услове за оне који би стали у крај одметницима.

Прилике у старом Дубровнику у доба хајдучије треће су поглавље Назечићеве књиге. У оквиру овог, а потом и наредног дијела, прати се мала историја развоја хајдучије, обогаћена прецизним описима и подацима о хајдучким акцијама на дубровачкој територији. Назечић се поставља у улогу историчара те кроз њихове нападе истовремено објашњава односе Дубровника према Турској и Венецији, као и тешку економску ситуацију којој се није назирао крај. Нарочито је активно било у седамнаестом вијеку и током тих сто година свакодневно се дешавају упади на територију Републике ради продора на турска подручја, а Дубровник остаје да води битку са немилосрдним хајдучким четама. Вјеродостојност ових података поткрепљују сакупљени документи и преведена писма са италијанског језика. Назечић циљано наводи сваки догађај да би указао на заступљеност и обимност хајдучких акција чиме се указује на то какве притиске Република подноси. Иако су у средишту интересовања хајдучка дјеловања на простору Дубровника, аутор читаоце упознаје и са

нарушеним односима међу хајдучким четама, као и честим преговарањима са Млецима чији су савезници били.

И четврти дио ове књиге у знаку је хајдучких акција. За разлику од претходног поглавља, Назечић пажњу посвећује детаљном опису пропадања дубровачке трговине као и неповољним међусобним односима са Турцима. Читаоци се упознају са турском и млетачком политиком, занемарују се хајдучке акције, а Дубровнику додатну ситуацију отежава лоша комуникација са Млецима. Поједини, ситни детаљи показују и какав је страх Република осјећала према овом народу. Прича о вјештој дубровачкој дипломатији настављена је и у овом поглављу, кроз помињање цара Леополда, у којем Република види заштиту од непријатеља. Четврто поглавље испуњено је дипломатским преговорима, читаоци упознају нове, истакнуте вође хајдучких чета због чега се додатно надограђује слика развоја хајдучије крајем XVII вијека.

Наредно поглавље својеврсни је резиме досадашњих података о хајдучким нападима. Најчешће их је иницирала Венеција, али је било и хајдука, слободнијег духа, који су самостално иницирали нападе. Већина хајдучких група била је потчињена млетачкој власти док су нападе предводили харамбаше, буљубаше и барјактари те са собом односили огромне количине материјалног богатства. Поменути резиме, са друге стране, аутору служи како би наговјестио и дао кратак увод у наредна поглавља, посвећена народним пјесмама, гдје су главне личности управо хајдуци. Назечић жели да утврди како се народна пјесма влада према историјским чињеницама те колико успјешно чува традицију о некој личности или догађају. Као основ узима се Вукова збирка јер она може понудити највише аутентичног материјала.

Напади у осамнаестом вијеку остају неосвијетљени будући да се у наредним поглављима аутор посветио слици хајдука у збиркама народних пјесмама. Сваки издвојени мотив у вези са хајдучијом Назечић је поткријепио стиховима из пјесама, а истовремено се освртао и на архивске документе како би утврдио вјеродостојност народне епике. Издвојене збирке усмјерене су на хајдучке акције, обогаћене и развијене мотивима четовања, тамновања и борби око плијена. Збирке се у великој мјери ослањају на историју, па је тако у склопу *Разговора* Андрије Качића Миошића запажен детаљ који свједочи о доброј сарадњи Дубровчана са Турцима. *Пјеванија* Симе Милутиновића Сарајлије доноси податак

о подизању хајдучких чета које отимају благо у Дубровнику и са њим одлазе у Котор. Када је ријеч о Вуковој збирци, аутор је издвојио имена хајдука из дубровачког архива и на основу грађе у зборнику пронашао мноштво детаља о њима. Назечић никада не занемарује архивску грађу, али је свјестан да се и кроз народну епiku чувају бројне, вриједне појединости које би се засигурно заборавиле да нису опјеване у поменутиим зборницима.

Будући да су у почетним поглављима укратко наведени разлози настанка хајдучије, Назечић је девето поглавље посветио управо овој теми, да би потом проучавао и како се хајдучија развила у народним пјесмама. Лоше економско стање у Дубровачкој републици примарни је разлог настанка хајдучије. Међутим, аутор се на тој чињеници не задржава много, већ пушта народну пјесму да понуди новог, аутентичног материјала о овој појави. Поједине пјесме из Вукове збирке задржавају се на опису сукоба и бојева на копну, док циљеви напада нису усмјерени само према Турцима него и трговцима са мора. Са друге стране, Назечић је свјестан како највише драгоцјеног материјала о овој појави чува Вукова збирка, због чега је девето поглавље у знаку нових појединости које ће додатно продубити слику хајдучије у нашој епици. Реалан приказ ратовања провлачи се кроз ову збирку, а чести су мотиви непријатељства хајдука према Дубровнику као и њихови напади на мору. Вриједност овог поглавља огледа се и у томе да је представа о хајдуцима проширена кроз упечатљиве детаље из муслиманских народних пјесама.

С обзиром на то да је велика пажња поклоњена поменутиим збиркама, десето поглавље у знаку је међусобног упоређивања пјесама. Изражене сличности на тематско-мотивском плану Назечић је пронашао између Ерлангенског зборника, Мазаровићеве збирке и Вукових народних пјесама. Аутор издваја појединачне мотиве и међу различитим зборницима назначавача постојеће разлике. Општи утисак, приликом таквог упоређивања, односи се на то да су старије пјесме те које не уљепшавају већ нуде реалан приказ догађаја.

Прича о хајдуцима и њиховом одразу у народној пјесми заокружена је у једанаестом поглављу. Назечић цијени вриједност архивских података, али и сваком новом податку приступа са резервом, због чега износи само претпоставке и увијек оставља простор за неке нове, још неистражене информације. Колико се темељно бавио овом тематиком, говори и чињеница да је константно упоређивао документарну грађу и пјесме. Назечић велику пажњу придаје и усменој епици јер сматра како епска грађа чува многе битне историјске

податке. Детаље попут преоблачења и маскирања хајдука, које и документи занемарују, епика је сачувала. Временом, народна пјесма мијењала је успостављену слику хајдучије и елиминисала оно што је било пљачкашко и разбојничко, а постепено идеализовала хајдуке, до оне границе коју допушта реалистично осјећање епског пјесника.⁴⁴

Назечићево посвећено истраживање евидентно је већ од првог рада. Српска наука цијени откривање заборављених, маргинализованих писаца, јер увијек постоји шанса да ће се са њиховим освјетљавањем подстаћи додатна испитивања и даља потрага за другим скрајнутим књижевницима. У свом накнадном анализирању дубровачких писаца Назечић је увијек знао да издвоји суштину, те је показао, као и касније Летић, битност ауторове биографије за тумачење његове књижевности. Важан сегмент у аутором раду чинило је изучавање дубровачке историје, што је нарочито дошло до изражаја у Назечићевој посљедњој књизи, као примјеру вјештог комбиновања књижевне грађе са историјском позадином.

⁴⁴ Исто.

V. Позоришна критика Славка Леовца

Неријетко се, на примјеру позоришних комада, књижевни критичари осврћу на упоређивање оригинала и њене драмске прераде, а кроз своје коментарисање показују степен упућености у шире оквире пишчевог животописа и поетике времена којем припада. Тако је и Славко Леовац, универзитетски професор, један од оснивача и члан Академије наука и умјетности Републике Српске, у бављењу књижевном критиком и есејистиком, своја интересовања испољио и када је ријеч о дубровачкој књижевности. Посебну пажњу посветио је Марину Држићу, са акцентом на пасторалу *Тирена* и фарсу *Новела од Станца*, а осврнуо се и на извођење Луцићеве *Робиње* у Дубровнику. Бавећи се прозом Радована Самарцића, детаљно и опширно је писао о *Великом веку Дубровника*.⁴⁵

Давне 1954. године, у часопису *Ослобођење* изашао је Леовчев први чланак о игрању Луцићеве драме *Робиња*, у част 400-годишњице пјесникове смрти, пред Кнежевим двором у Дубровнику.⁴⁶ Почетни фокус усмјерен је на универзалну поруку драме о безграничној љубави, док су, према ауторовом мишљењу, Луцићеве стихови увелико превазишли петраркистичку лирику. Леовац је очигледно упућен у поезију петраркиста, али поменути став о Луцићевом превазилажењу ове лирике не образлаже, већ наставља да коментарише универзалну поруку *Робиње*. Сажето препричавање радње смјењује шири концепт повезивања приче о отетој робињи, заљубљеној у онога који жели да је прода, са границама љубави према домовини која се излагала опасностима да би сачувала своју независност. У Луцићевом приказу такве љубави Леовац примјећује потенцијалне утицаје Овидија, Пјетра Бемба и Лодовика Ариоста, док се у наредном сегменту чланка посвећује конкретном коментарисању позоришног комада. Упоређивањем оригинала и драмске изведбе утврђено је подударање, што сугерише ауторово пажљиво праћење позоришне поставке, као и јасну упућеност у конкретно књижевно дјело. Будући да су одступања минимална, у првом плану акценат је на љепоти Луцићеве ријечи, због чега је у самом средишту дијалог главних протагониста – Деренчина и Робиње. Леовац посматра сваки њихов покрет, гестикулацију и мимику, а коментарисањем глумачких изведби провуче и покоји недостатак, на којем се

⁴⁵ Видјети у: Злата Бојовић и др., *наведено дјело*, стр. 254–255.

⁴⁶ Slavko Leovac, *Lucićeva „Robinja” pred Kneževim dvorom u Dubrovniku*, *Oslobođenje*, 7, 1. 8. 1954.

много не задржава. Завршни оквир усмјерен је на сценске елементе попут музике и освјетљења, како би се читаоцима понудила што увјерљивија слика извођења овог драмског комада.⁴⁷

Умјетничка слобода режисеру даје могућност да спаје различите, наизглед неспојиве жанрове у један позоришни комад. Тадашња публика, пред палатом Спонзе у Дубровнику, посматрала је драмско извођење у којем су вјешто испреплетени ликови Држићеве *Новеле од Станца и Тирене*.⁴⁸ Слично претходном чланку, Леовац прави кратак оквир Држићеве поетике у којој кључно мјесто заузима глорификација Дубровника. То прослављање свог града аутор повезује са хеленским осјећањем друштвене функције умјетности, што му пружа могућности да детаљише о животу у Дубровнику који, слично малим полисима у Хелади, води тешку борбу за своју самосталност. Примичењена су и одређена одступања у Држићевом ставу о слободи у односу на универзално схватање, будући да дефинисање независности писац није хтио свести на турско-млетачку борбу, већ „као изразити комедиограф, није могао да прими такво схватање слободе и проширио га је и на оног пучанина на коме су властела, с једном супериорношћу и охолошћу, градили своје богатство.”⁴⁹ Управо због новог слоја Држићевих ликова, фарса и пасторала надопуњују се и вежу у један позоришни комад. Леовац цијени намјеру режисера да се одржи континуитет присутности старог Станца, специфичног по мотиву пролазности, произашлог из контраста младости и старости. Кратко удаљавање од позоришног комада прилика је да се укаже на сензибилитет дубровачке публике, заљубљене у некадашње пасторале и комедије јер су их оне „дискретно и мелодрамски училе једној тадашњој животној филозофији коју је он волио; филозофију радости која не ствара тугу а ипак омогућава да се увиде мучне стране живота у аспекту те радости.”⁵⁰ Поред добре поставе Станца, похваљена су и преостала играња Држићевих ликова, а и овај пут пажња је усмјерена на књижевна дјела и позоришно играње, чиме је аутор поново доказао упућеност у дубровачку ренесансну књижевност и живот некадашње Републике.⁵¹

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ Slavko Leovac, *Držićeva „Novela od Stanca” i „Tirena” pred palatom Sponze u Dubrovniku*, Oslobođenje, 5, 10. 8. 1954. (koautor).

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Исто.

Како би проширио своја знања о историји Дубровника, Леовац је читао и коментарисао Самарцићеву студију *Велики век Дубровника*, чију похвалу смјешта и у нови приказ књиге *Сулејман и Рокселана*.⁵² У овом обимном, али стилски лијепо обликованом приказу Леовац комбинује три Самарцићеве студије. Првобитно су кратко сумиране предности књиге *Велики век Дубровника*, гдје аутор хвали Самарцићеву даровитост да уклопи многобројне податке и ситне појединости које ће постати важни елементи стваралачке реконструкције дјела. То је и доказано примјером успјешног приказа драматичних напора да дубровачки поклисари обезбиједе и осигурају независност и напредак Дубровачке републике. Леовац велича и Самарцићеву способност да портретише личности, па закључује да је „концентрисао пажњу на Дубровник и на подвиге њихових дипломата и трговаца да се одупру великим силама, нарочито Турцима, и у том смислу је осветљавао личности и догађаје на Порти, међу Млечанима и даље.”⁵³ Преостали дио рада посвећен је студији *Мехмед Соколовић* и новообјављеној књизи *Сулејман и Рокселана*, гдје се, поред кључних елемената поменутих студија, Леовац дотиче и питања Самарцићевог стила.⁵⁴

Славко Леовац је, као и велики број других универзитетских професора, показивао интересовање за различиту књижевну грађу у склопу наше, српске књижевности. Из угла позоришног критичара испољава оштро око посматрача који уједно живо приказује извођење драмских комада на сцени, али не заборавља да читаоце подсјети и на поетичке појединости ренесансних писаца. Са друге стране, посредно се може наслутити Леовчева заокупљеност дубровачком историјом, будући да је читао чувену Самарцићеву студију *Велики век Дубровника*, свјестан да ће се из ње открити бројне потанкости некадашње Републике.

⁵² Славко Леовац, *Маргиналије о историјском и књижевном делу Р. Самарцића. Поводом књиге „Сулејман и Рокселана”*, ЛМС, септембар 1977, стр. 317–382.

⁵³ Исто, стр. 372.

⁵⁴ Исто.

VI. Бранко Летић и дубровачка књижевност

Академски свијет Босне и Херцеговине, као и цјелокупна српска наука може се похвалити немјерљивим научним доприносом рагузеолошкој баштини Бранка Летића. Овај универзитетски професор и највећи рагузеолог на простору наше земље магистарски рад, а потом и докторску дисертацију посветио је тумачењу старе дубровачке књижевности. Летић је, спорадично, остављао радове и из средњовјековне књижевности, а освртао се и на књижевну традицију на тлу Босне и Херцеговине. Када је ријеч о проучавању и вредновању дубровачке књижевности, радио је у домаћим и страним архивима и библиотекама, сакупљао богату грађу те је подвргавао свом суду и на њој заснивао своје студије и расправе. Најважнија Летићева достигнућа односе се на барокну епоху, на поједине ауторе и на најбитније поетичке и друштвене теме тога времена у Дубровнику.⁵⁵

Летићеви почеци већ су смјело намијењени откривању једног неистраженог и заборављеног зборника поезије дубровачког трговца Миха Мартелинија.⁵⁶ Обједињену у двије свеске рукописа, збирку чине пјесме из корпуса старе дубровачке књижевности, а своје мјесто пронашла су и лирска остварења на турском и италијанском језику. Како Летић примјећује, зборник је састављен према личном, Мартелинијевом избору из ширег пјесничког стваралаштва те представља антологију старије поезије у којој се издвајају и они слабо познати или потпуно непознати текстови. Поред проучавања зборника, аутора је занимало како књижевна критика доживљава поменућу антологију, те је утврђено да интересовања за Мартелинијеву збирку готово и нема. Премда тадашња публика није примијетила вриједност антологије, Летић стоји иза ње будући да чува прегршт архивских докумената из XVII и XVIII вијека. Након уопштеног увода о настанку и вриједности зборника, читаоци се упознају и са Мартелинијевом биографијом. Иако је приказ антологије обогаћен ситним детаљима из приређивачевог животописа, највећи простор остављен је за његов преписивачки рад. У периоду добрих трговачких послова, овај антологичар постаје угледна и призната личност, што га наводи да преписује дјела дубровачких писаца. Тако у ову збирку улазе различити текстови љубавне, шаљиве и сатиричне садржине, док је, како

⁵⁵ Видјети у: Злата Бојовић и др., *наведено дјело*, стр. 256–263.

⁵⁶ Бранко Летић, *Зборник Миха Мартелинија*, ПКЈИФ, XXXVII, 3–4, 1971, стр. 279–296.

Летић примјећује, Мартелинија највише интересовао текст пјесама, због чега су занемарени наслови и ауторство. Такав недостатак природно је довео до недоумица о питању времена исписивања пјесама и аутора који су их сачинили. Наставак приказа намијењен је упоређивању и хронологији постанка постојеће двије свеске рукописа. Као одличан познавалац цјелокупне дубровачке поезије, Летић открива да се и међу тим непознатим текстовима налазе пјесме Џора Држића, Мавра Ветрановића и Николе Наљешковића. Због анонимности, аутор већу пажњу фокусира на непознату лирику, и на основу секстина повезује период њиховог настанка са двадесетим годинама XVII вијека, када ову строфу први уводи у дубровачки барок Циво Гундулић. Настао у другој половини XVII, те првој деценији XVIII вијека, зборник чува тип поезије његован у том периоду, док је Мартелинијев превод драгоценији јер је старији, па самим тим и изворнији.⁵⁷

Традиција скрајнутих, маргинализованих вриједности дубровачке књижевности наставља се ауторовим радовима о заборављеном пјеснику Шишку Гундулићу.⁵⁸ Из овог проучавања настала су четири објављена текста о Гундулићевој биографији и поетици, као и проблему ауторства пишчеве најпознатије мелодраме *Сунчаница*. Летић се консултовао са постојећом литературом, те проналази податак да прве вијести о Гундулићу оставља барокни пјесник Игњат Ђурђевић у пјесми *Писмо Раду Миличићу*. Шишко Гундулић писао је лирску поезију на народном језику, док је одлично познавао латински и италијански језик, због чега је и први књижевник који је Католове пирне пјесме превео на народни језик. У свом истраживању о Гундулићу, Летић је сакупљао мишљења књижевних критичара, на основу којих изводи уопштен закључак о похвалама пишчеве поезије, са акцентом на невјероватну елеганцију илирског језика. Међутим, тек у XX вијеку почиње право интересовање за овог књижевника. Поједини критичари спорили су се и око ауторства драме *Филомена*, те су на основу анализа приписивали ово дјело управо Шишку Гундулићу. Летић посебно издваја и претпоставку Петра Колендића о ауторству пјесме *У смрт Марија Каландрице*, која, на основу стила, није својствена Циву Гундулићу, већ управо његовом потомку. Како тече рад, константно се осјећа проблематика ауторства Шишка Гундулића, будући да је овај књижевник носио терет очеве славе. Са друге стране, да наизглед небитне

⁵⁷ Исто.

⁵⁸ Бранко Летић, *Шишко Гундулић, дубровачки песник XVII века (1634-1682)*, Zbornik radova posvećen uspomeni Salke Nazečića, Sarajevo, 1972, str. 171–179.

појединости много говоре, свједочи и податак из Гундулићеве биографије у којем се помиње пјесникова комуникација са братом од којег тражи примјер *Османа*, како би га штампао. Овај навод указује на чињеницу да је Шишко Гундулић био свјестан умјетничке вриједности *Османа* и из те потребе желио је да очев еп остане трајно сачуван. Поред тога што је открио непознате појединости из биографије Шишка Гундулића, Летић је кроз анализу понудио и одређене сегменте поетике Петра Канавеловића, будући да су ова два савременика била у пријатељским односима. Иако Корчуланин, Канавеловић пише пјесму прожету топлим и сентименталним односима према Дубровнику, због које се провлачи и јака дидактичка функција о земљотресу као посљедици људских гријехова. Како тече анализа Канавеловићеве пјесме, откривају се и поједини одломци из пишчеве поетике, а на самом крају читаоцима постаје јасно због чега је завршни дио рада намијењен управо овом пјеснику и његовој вези са Шишком Гундулићем. У једном стиху Канавеловић именује Гундулића што је аутору мотив да ово поетско остварење сматра посланицом упућеној пјеснику. На основу реченог, Летић изводи закључак да као и већина дјела насталих након земљотреса, ни Гундулићево стваралаштво није надживјело нова времена.⁵⁹

Гундулићева мелодрама *Сунчаница* полазна је основа за развој бројних полемика, најчешће када је у питању проблем ауторства и питање умјетничке вриједности, будући да је дјело наилазило на негативан одзив у књижевној критици.⁶⁰ Написана после великог земљотреса, у другој половини XVII вијека, *Сунчаница* настаје мјешавином митолошке и романтичне или псеудоисторијске драме. Посуђене мисли и прилагођена лирска мјеста Летићу су критеријум на основу којег у овом дјелу проналази особине митолошких остварења, али битно мјеста заузима и сама структура мелодраме, својствена романтичарском типу. Аутор је упознат са комплетним драмских стваралаштвом барокне књижевности па тако примјећује да је, у односу на почетна остварења, *Сунчаница* доста сложеније остварење, са испреплетеном радњом. Акцент је на приповиједању, гдје писац пушта ликовима да причају сами о својим душевним стањима, али је запажено и да карактери, кроз разговор испредају одређене догађаје као објашњење ситуација у којима се налазе. Летић ово дјело преиспитује и у оквиру барокног жанра па издваја уметања разних

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ Branko Letić, *Barokna melodrama Sunčanica*, Izraz, XVI, 32, 7, Sarajevo, 1972, str. 91–104.

епизода којима се постигла замршеност радње. Тежња аутора била је да истакне све спољашње елементе ове мелодраме, због чега је наведен тачан број монолога, а потом и дијалошких дионица. Са друге стране, због темељног познавања основних правила и начела теорије драме, могуће је пратити колико се Шишко Гундулић ослања и придржава постављених норми, те је утврђено успјешно праћење захтјева теоретичара по којем цјелокупна радња треба да се одвија на неизмијењеној сцени. Летић напомиње и помпезност као битну одлику мелодраме, док су, поред јаких ефеката, присутни и раскошни костими. Уз мотива преоблачења, јављају се и честе пјеване и игране партије, испуњене присуством хора. Због наведених спољних елемената, честих преокрета и препознавања, ова мелодрама наилазила је на добар пријем код публике. Тако се исцрпном анализом *Сунчанице* прате постављена теоријска начела драме, а фокусом на спољним ефектима циљ је проучити у којој мјери ово остварење задовољава захтјеве жанра.⁶¹

Прецизно изучавање барокног стваралаштва дубровачке књижевности XVII вијека навело је Летића да проучи и проблем ауторства, будући да је у том периоду велики број радова остао непотписан.⁶² Управо због непотписаних дјела многобројни критичари *Сунчаницу* су приписивали Циву Гундулићу. Међутим, након сабраних критичких мишљења ова тврдња оповргнута је аргументовањем Петра Колендића о *Сунчаници* као заоставштини Шишка Гундулића, што каснија књижевна критика и историја књижевности усваја. Приређивач другог издања ове драме, Јосип Хам, поново је оспорио прихваћено ауторство *Сунчанице* поткрепљујући ову тврдњу суздржаношћу претходних историчара, будући да ниједан од њих није истицао *Сунчаницу* као дјело Шишка Гундулића. Хамов други аргумент односио се на пронађену биљешку у којој стоји да је ова мелодрама приказана пред Двором 1632. године, па је самим тим, због постојећих сличности, утицала и на каснију Пуцићеву мелодраму *Љубица*. Како би опширно могао да износи своје претпоставке, Летић циљано нуди Хамове тврдње, које сматра недовољно валидним. У вези са поменутом 1632. годином, већа је вјероватноћа да се десила грешка у датирању године, док је најмање убједљиво Хамово поређење *Сунчанице* са *Љубицом*. Мелодраме Цива Гундулића прожете су митолошком садржином, а *Љубица* припада типу псеудоисторијске

⁶¹ Исто.

⁶² Branko Letić, *Sunčanica, melodrama Šiška Gundulića, dubrovačkog pesnika 17. veka (problem autorstva)*, Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslovenskih književnosti, I, Sarajevo, 1972, str. 39–45.

и националне мелодраме, коју је први увео Џоно Палмотић. Такође, епигонска дјела настајала су недуго након упознавања узора, што поништава став да је *Љубица* писана неколико деценија након објављивања *Сунчанице*. Ове чињенице већ су довољан разлог да поменута дјела припадају периоду након Палмотићевих мелодрама, што је Летић поткријепио и њиховим спољашњим фрагментима попут промјена у стилу, метрици, структури и замршености радње. Како би све аргументе потпуно утврдио, Летић помиње и три стара пронађена рукописа о *Сунчаници*, играној у другој половини XVII вијека, а накнадно је дошао и до новијих рукописа, сачуваних у Дубровнику, због чега се његово мишљење о питању ауторства узима као валидно.⁶³

Постоји велики број дјела на оријенталним језицима чији су коријени босанскохерцеговачко поднебље. Ага-деде, фрањевац и књижевник с почетка XVII вијека написао је на турском језику *Османиду*, а накнадно је овај кратки спјев превео на наш језик Осман Соколовић.⁶⁴ Превод спјева послужио је Бранку Летићу да испита његову подударност са Гундулићевим епом *Осман*. Ага-дедетов текст оцјењује се као хроничарско причање о себи и савременицима, садржи одређену документарну вриједност, а кроз њега провлачи се и утилитарна функција дјела чији је циљ да забави читаоце, као и да пренесе битне поруке. Уочљивом подјелом, у првом сегменту *Османиде* акценат је на културној атмосфери око Модриче у сјеверној Босни, родном мјесту овог пјесника, као и на портретима личности повезаних са Ага-дедетовим животним путем. Други, знатно обимнији дио, у знаку је *Османиде*. На почетку анализе аутор се фокусирао на вријеме настанка овог дијела, те на основу Ага-дедетовог помињања султана Османа и султана Мустафе може поближе одредити период настанка пишчевих текстова, као и његов став према Осману. Наводећи примјере из текста, Летић закључује како је Ага-деде од почетка наклоњен султану Осману, али се тај став мијења, па од привржености и похвале, изричито је наглашен критички став по султановом свргавању са престола. Када је ријеч о његовом брату, султану Мустафи, примијећено је пишчево уклапање у општи став о неспособности и слабоумности овог карактера. Уводна разматрања Летић смишљено наводи како би потпуније сагледао Ага-дедетово и Гундулићево дјело. Унакрсним упоређивањем утврђено

⁶³ Исто.

⁶⁴ Branko Letić, *Jedan bosanski spev iz 17. veka o smrti sultana Osmana II*, Pregled, LXIII, knj. 7, Sarajevo, str. 963–976.

је да обојица књижевника формирају своја дјела након историјских догађаја, из којих произилази велика подударност у познавању појединих стварних детаља, али и у приликама када истом проблему прилазе са супротних становишта. Истовјетно је и тумачење исхода хоћимске битке као турског неуспјеха. Највеће сродности присутне су у разради лика Османа, гдје обојица помињу султанову младост, ратничку амбицију, и накнадно понашања приликом нарастања побуне. Нема одступања и на примјеру султана Мустафе, па иако обојица критикују његову неспособност, не запостављају и наглашену светачку компоненту која му је додијељена. Насупрот томе, Летић пише како су на различитим концепцијама настајала нека одступања од историјских чињеница. Ага-деде се труди да понуди доста негативних страна Османове личности, док је Гундулићу циљ да прикаже трагичног лика, због чега се дјелимично идеализују особине турског султана. На основу тих појединости Летић формира мишљење о Ага-детету као хроничару који се уско држи догађаја, чува удаљавања од садржаја, а ослања се и на праксу народног пјевача чији је задатак да заокупи пажњу читалаца. Негативна је и претјерана субјективност, а изрази и универзалне мисли о пролазности и промјењивости фортуне само су безуспјешни покушаји. Његова садашња вриједност немјерљива је с обзиром на то да чува податке о виђењу историјских догађаја очима једног савременика. Посљедњи пасус у знаку је освјетљавања међусобних утицаја. Будући да је *Османида* као кратки спјев написана најкасније до септембра 1623. године, тешко је вјеровати да је у том облику ауторов текст могао доћи до Дубровника у години када је Гундулић већ писао свој еп. Највећа вјероватноћа јесте да су дјела настајала независно један од другог и да су сличности резултат детаљног познавања историјских догађаја и чињеница.⁶⁵

Посљедњи Летићев рад о Шишку Гундулићу документује пишчев животопис.⁶⁶ Вриједност овог прилога огледа се у томе што, кроз представљање пишчеве биографије, аутор неријетко упознаје читаоце са детаљима из живота старог Дубровника, пронађених на основу бројне архивске грађе. Шишко Гундулић био је други син прослављеног Цива Гундулића, рођеног у вријеме када Дубровник доживљава економску кризу чији се трагови осјећају и у племићким породицама. Положај школства у периоду пишчевог стасавања и

⁶⁵ Исто.

⁶⁶ Branko Letić, *Šiško Gundulić, dubrovački pesnik XVII veka (život i rad)*, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, VII, Sarajevo, 1974, str. 247–265.

образовања био је незавидан, али се ситуација мијења доласком ректора Ивана Симона де Грације, када школа проживљава малу ренесансу. Колико је детаљно истраживао о овом писцу говори и чињеница да су издвојени подаци о Гундулићевим члановима породице, те службеним и политичким активностима које се нарочито прате од 1661. године. Будући да је Шишко Гундулић био у служби капетана Трстенице и Пељешца за вријеме турско-млетачког рата, Летићу је овај детаљ послужио да прикаже и слику Дубровачке републике која се у току рата трудила да одржи равнотежу између двије силе и остане неутрална. У том периоду активни су и хајдучки напади на дубровачкој територији због чега је Сенат препустио Гундулићу да води стотинак војника који ће обезбиједити села у Конавлима. Поред службене и политичке активности, аутор се усмјерио и на детаље из приватног живота, попут склапања брачног уговора који Гундулићу доноси нове посједе у Конавлима, Стону и Пељешцу. Међутим, брак је кратко потрајао јер је већ сљедеће године Гундулићева супруга страдала у земљотресу, а успјешно је пренесена и атмосфера након те трагедије гдје се племићка помоћ показује као пресудна за обнављање старог Дубровника. Захваљујући подацима о Гундулићевом другом браку, Летић је провукао и битно питање поријекла Дубровчана будући да се већ у том периоду склапао брак са припадницама грађанске класе. Ново племство новцем купује титуле, али никад није успјело да доживи очекивани углед и понос који је у себи носила дубровачка аристократија. Шишко Гундулић наставио је да до краја живота ради државне послове, а кроз његов портрет осликава се политичка, друштвена и културна слика некадашњег Дубровника.⁶⁷

Љубавна поезија заузима кључно мјесто у проматрању књижевности послије Франческа Петрарке и његовог *Канџонијера*. Све оно што је послије њега стварано сводило се под општу ознаку, због чега су многи квалитетни и талентовани аутори падали у други план. Општу климу утицаја и развоја италијанске, а потом и дубровачке ренесансне књижевности Летић је представио у раду *О неким питањима наше петраркистичке поезије*.⁶⁸ Будући да су се пјесници сводили под опште оквире, циљ наше науке о књижевности односио се на утврђивање пјесничке индивидуалности и специфичности дубровачких писаца. Поред оквирног указивања на развој и карактер италијанске поезије,

⁶⁷ Исто.

⁶⁸ Branko Letić, *O nekim pitanjima naše petrarkističke poezije*, Izraz, XXI, 5, 1977, str. 598–612.

Летић излаже исцрпан приказ развоја дубровачке ренесансне поезије. Поменућа поезија заснивала се на закону имитовања, лишена пуког плагирања. Поезија настаје по узору на Петрарку, али у стваралаштву пјесника препознају се и њихове оригиналне црте. Већ на основу биографија наших првих дубровачких петраркиста уочава се да је ријеч о људима различитих склоности, манира и темперамента, због чега се никако не могу подвести под опште оквире. Мотиве и теме посвећене забрањеној драгој први је увео Петрарка, док је Летић уочио многобројне заједничке карактеристике у пјевању о љепоти изабранице код надолазећих дубровачких сљедбеника. Међутим, увидјевши да се у постојећој литератури усталило мишљење о томе како су дубровачки пјесници далеко од „пјевача” и „забављача”, Летић промишљено образлаже њихове поетске програме у којима се понајбоље доказују мисли и схватање поезије, као и вјештине пјевања дубровачких петраркиста. Са општег плана и постављеног проблема Летић креће у хронолошко, појединачно проматрање лирике Шишка Менчетића, прожете јаким хедонизмом и позивом на „љувена уживања”. Како би настало успјело умјетничко дјело за Менчетића је битна љубавна инспирација, али и пјесничко умијеће, док умјетнички чин стварања пјесник сагледава лично, као исповијест својих осјећања. Његов савременик Џоре Држић пјеснике сматра божјим миљеницима, док му је поезија извор естетског уживања и духовна потреба. Због ових чињеница, како аутор пише, Држићева поезија знатно је дискретнија, а пјесник посредно говори о љубави. Представник хришћанске ренесансе, Мавро Ветрановић, стваралачки чин види у емоционалном узбуђењу и инспирацији коју изазива Муза. У поређењу са три претходна представника, Летић је примијетио да највећу озбиљност у схватању суштине поезије показује Ханибал Луцић. У својим пјесмама Луцић сања о Хеликону, али му је за пут до самог врха неопходан мукотрпан рад и тражење правих вриједности у пјевању. Овај пјесник имао је и јасно изражен критички став према својим стиховима, што сугерише да је стваралачки подухват схватао озбиљно и предано му се посветио. Када је ријеч о Марину Држићу, и у његовој поезији откривају се неке опште одреднице тадашње поезије. Уз пјеснички таленат, поезија захтијева велике духовне и интелектуалне напоре, као и потребну умијешност. Поезија је као чаробњаштво, а Марин Држић је, слично свом стрицу, предност давао духовној љепоти. Самим продирањем у њихову поетику Летић индиректно проговара о потреби дубљег сагледавања ренесансне поезије и чувању сопственог гласа сваког пјесника. Дубровачка ренесансна поезија сагледана је и у контексту епохе, а сваки

од умјетника мора да остане индивидуа за себе и његова лирика никако не смије бити дефинисана као пуко подражавање петраркистичког начина пјевања.⁶⁹

Будући да је Циво Гундулић највећи пјесник дубровачког барока, његов утицај на нове генерације књижевника био је неминован. У раду *Фра Грго Мартић према Гундулићу*⁷⁰ наизмјеничним упоређивањем открива се сличност на тематско-мотивској равни између два писца. Како се и Летић нарочито интересовао за Гундулићеву заоставштину, првобитно се осврће на широку распрострањеност и глорификацију *Османа* у јавности. Према ауторовим ријечима, од 1826. године, када се еп први пут и штампао, пратили су га разни коментари, као и низ студија посвећених искључиво овом дјелу. Представници илираца показали су занимање за Гундулића због свеprisутне идеје „словинства”, широког патриотског осјећања, те идеје о јединству словенског свијета. Пред крај XIX вијека, 1888. године Књижевни одбор хрватске академије обиљежио је 300 година од рођења овог пјесника, док је у Бечу издат алманах са пригодним пјесмама посвећеним Гундулићу, јер су овог пјесника сматрали свједочанством прошле славе и поносом пред туђинством. Постаје очигледно какву репутацију и почаст Гундулић добија са објављивањем епа, а један од поклоника пишевог дјела био је и фра Грго Мартић. Овај књижевник написао је своје *Посветнике*, религиозне пјесме о утемељивачима хришћанства, по узору на Гундулићеве *Сузе сина разметнога*. Како би се доказао Гундулићев утицај на Мартићево стваралаштво, истакнута је пјесма *Слава*, кроз коју су назначени слични односи међу јужнословенским народима, као и истовјетна потреба за јединством и братским односима. Међутим, на Мартићево стваралаштво највише је утицао *Осман*, па је на основу њега пјесник написао и своје *Осветнике*, борбу Јужних Словена за национално ослобађање од Турака. Летић не уступа мјесто конкретној анализи Мартићевих *Осветника*, него проналази низ подударности између поменутог епа и Гундулићевог *Османа*, и на тај начин читаоце упознаје са битним детаљима овог заборављеног, скрајнутог дјела. Тако је примијећена иста тематика дјела која у средиште ставља савремене историјске догађаје једног периода, али Гундулић од тих догађаја прави „искићену пјесничку визију”, док је Мартић „поуздани хроничар пресудних

⁶⁹ Исто.

⁷⁰ Бранко Летић, *Фра Грго Мартић према Гундулићу*, Студије и грађа за историју књижевности, 2, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1986, стр. 128–137.

историјских догађаја у форми популарног епског десетерца”.⁷¹ Опонаша се и Гундулићева антитеза *некад* и *сад*, која Мартићу служу да изгради оптимистичку слику васкрса народне слободе. Позната Гундулићева форма чудесног, представљена у виду паклених сила, пронашла је своје мјесто и у *Осветницима*, с тим да су код Мартића то паклене силе које сијају зло по свијету. Слика јаничара и њиховог нарастања, односно побуне у Цариграду против султана Османа II послужила је као основа Мартићу да опише панику муслиманског и српског становништва у Сарајеву због вијести о намјери Аустрије да окупира Босну и Херцеговину. Набројене појединости Летић прекида враћањем на уопштени закључак у којем примјеђује утицај Хомера, Палмотића, Кочића, Доситеја, Његоша, Мажуранића, Гундулића и Вишњића на Мартићево дјело. И поред ослањања на постојеће узоре, његова дјела нису успјела да надживе своје вријеме и зато су она првенствено културноисторијски документ једног периода.⁷²

У свом бављењу рагузеологијом, Летић је пратио и пристиглу литературу, па је тако у прилогу *Једно филолошко трагање за песником*⁷³ коментарисао и анализирао монографију Светлане Стипчевић о Владиславу Менчетићу, дубровачком пјеснику XVII вијека. Овај рагузеолог потпуно објективно и критички приступа Стипчевићевој студији, те износи приговор у виду мањка детаља и појединости из пишчеве биографије. Да би се потпуно схватио један писац, према Летићевом мишљењу, кључно је детаљно и посвећено изучавање његовог животописа. Светлана Стипчевић продире у традицију породице Менчетић, осврће се на културне и политичке прилике XVII вијека, прати промјене у духовној и материјалној клими дубровачког друштва, али не успијева да открије кључ за распознавање пјесникове поетике. Према ауторовим запажањима први дио студије додатно мањка јер је Стипчевић вијести о Менчетићу уронила у контекст, док га је првенствено требало посматрати као појединца, изван књижевне епохе. Други дио монографије посвећен је Менчетићевом књижевном раду у којем се распознаје и цијени истицање разних аналогија пишчевог дјела са другим пјесницима. Летић нарочито наглашава поему *Радоња*, са којом је Светлана Стипчевић понудила најподобнију и најпотпунију анализу поменутог

⁷¹ Исто, стр. 134.

⁷² Исто.

⁷³ Branko Letić, *Jedno filološko tražanje za pjesnikom* (Svetlana Radulović-Stipčević, *Vladislav Menčetić, dubrovački pjesnik 17. veka, Život i delo*, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 1973), *Izraz*, XVIII, 35, 2, Sarajevo, 1974, str. 234–238.

дјела. Тако је ауторка успјела да приближи Менчетићево поетско дјело, те увид у духовну климу и цјелокупно књижевно стваралаштво Дубровника XVII вијека, док је Летић показао развијену критичку свијест и завидну упућеност у стваралаштво дубровачке барокне књижевности.⁷⁴

Исте године написан је приказ антологије *Poeti dell'eta barocca*, објављене у Милану, 1972. године.⁷⁵ Ова антологија тежиште ставља на барокну књижевност, а проучавањем објављених радова циљ је да се освијетли и продуби појам барока. У приказу нема именована конкретних радова и њихових аутора, већ се, на основу прочитаног, нуде обликована тумачења барокне поезије. Таква умјетност настоји да запањи и постигне чудесност, али се настављачи родоначелника Џамбатиста Марина удаљавају од свог узора описивањем неморалних тема и истицањем битности парадокса, док акценат стављају на физичке мањкавости. Будући да су у својој поезији жељели константне обрте, омиљена стилска фигура им је антитеза. Дотицали су се, Летић сумира, и барокне форме, препуне наглашене кићености. Међутим, иако су настојали да пронађу заједничке карактеристике у барокној поезији, истраживачи су коментарисали и засебне особине. Издвојене појединости Летић истиче будући да употпуњавају знања о недовољно дефинисаном појму „барок у књижевности”.⁷⁶

Даље проучавање италијанске културе и умјетности настављено је у приказу књиге *L' Italia del Seicento* као општег увода у живот Италије XVII вијека.⁷⁷ Летић укратко сумира свако поглавље ове студије из којих се ишчитава друштвено-политички живот ове земље, а највећи простор уступљен је италијанској умјетности. У XVII вијеку долази до опште стагнације гдје је Италија „обучена у црно”, а умјетност зависи од материјалних интереса. Трећи дио књиге, како пише аутор, фокус ставља на мислиоце Кампанелија и Сарпију са акцентом на њихов филозофско-литерарни рад, док се накнадно проучава биографија и књижевни рад Џампатиста Марина. Поред књижевности, један од поднаслова тиче се и барокног сликарства, да би са описом сејчента и кратког прегледа политичког и друштвеног

⁷⁴ Исто.

⁷⁵ Branko Letić, *Studiozna i ilustrativna antologija poezije (Poeti dell'eta barocca, „I Garzanti”*, I–II, Milano, 1972), *Izraz*, XVIII, 35, 6, Sarajevo, 1974, str. 801–803.

⁷⁶ Исто.

⁷⁷ Branko Letić, *Studija o baroknoj episi (Indro Montanelli – Roberto Gervaso, L' Italia del Seicento, „Rizzoli”*, Milano, 1972), *Godišnjak društva istoričara BiH, Institut za istoriju u Sarajevu*, Sarajevo, 1974, str. 278–281.

живота у појединим италијанским државицама крајем XVII вијека, било заокружено посљедње поглавље ове књиге. Иако ову књигу сматра изванредном и труди се да издвоји основне теме сваког поглавља, Летић наводи и замјерке које се тичу избјегавања у навођењу значајних датума као и занемаривања у конкретном именовању догађаја. Међутим, према ауторовим ријечима, похвално је посвећено продирање у проблематику, због чега је покренуто мноштво проблема из свих области живота у Италији.⁷⁸

Поводом изласка нове књиге *Повијест хрватске књижевности од ренесансе до просвјетитељства*, Бранко Летић прави поређење између поменути студије и дотадашњих историја књижевности.⁷⁹ Замишљена у седам тонова, ова *Повијест* настала је са циљем представљања усменог и писаног стваралаштва од најстаријих споменика до најновијих дјела савремених писаца. Аутор је укратко прокоментарисао и дотадашње историје књижевности да би, због њихових недостатака, оправдао настанак ове књиге која долази као реакција на постојеће пропусте. Како истиче, *Повијест хрватске књижевности од ренесансе до просвјетитељства* разликује се од осталих историја књижевности по отворенијем приступу материји због којег се књижевна грађа сагледа из неког другог угла, без потребе за критичким судовима о новим књижевним дјелима. Књижевност се посматра као оригинално стваралаштво, а мање као одсјај класичних и италијанских утицаја, па се и тадашњи ствараоци доживљавају као оригинални ствараоци. Летић је уочио и да се кроз *Повијест* указује на актуелне, домаће теме и историјски контекст, као и на стилско-језичке карактеристике дјела. Када је ријеч о писцима, заједничка црта огледа се у томе да су расли и развијали се на истом поднебљу и под утицајем истих узора. Иако су се аутори ове књиге трудили да највећу пажњу посвете најрепрезентативнијим писцима од ренесансе до просвјетитељства, кључни недостатак, према ауторовом запажању, односи се на то да њихове биографије и књижевно стваралаштво нису досљедно и детаљно представљени.⁸⁰

С обзиром на то да је Летић, поред рагузеологије, проучавао и средњи вијек, књига Десанке Ковачић Којић *Градска насеља средњовјековне босанске државе* показала се као

⁷⁸ Исто.

⁷⁹ Branko Letić, *Novi aspekti istorije književnosti* (Marin Franičević, Franjo Švelec, Rafo Bogišić: *Povijest hrvatske književnosti*, „*Od renesanse do prosvjetiteljstva*”, knj. 3, Mladost, Liber, Zagreb, 1974), Izraz, 40, 11, Sarajevo, 1976, str. 494–496.

⁸⁰ Исто.

одлична прилика да се истраже међусобне везе ове земља са старим Дубровником.⁸¹ Посвећеним читањем студије уочена су два досљедна методолошка пута – хоризонтално праћење развоја градских насеља на босанском терену, а потом и вертикално посматрање по вијековима и временским одсјецима карактеристичним за поједине дјелатности које су утицале на развој градских насеља. Хронолошки пратећи развој градских насеља, како аутор истиче, обухватају се детаљи од положаја Босне у транзитној трговини између приморских градова, првенствено Дубровника, па све до настанка првобитних језгра насеља из којих израстају угледне трговачке куће, најчешће, поново Дубровчана. Са развојем добара, у градским насељима нагла је популација страних трговаца, посебно Дубровчана, док се са богатством мијења и начин живота, јер материјални напредак утиче и на духовне промјене. У поменутој студији аутор издваја и споменике, канцеларијске књиге на словенском језику те поједине преписе првих литерарних споменика сакралног карактера, а Ковачић-Којић дотакла се и иконографског сликарства и покушаја реконструкције унутрашњости приватних кућа и начина живота у њима. Кратким сумирањем кључних момената студије Летић похваљује опширну слику развоја градских насеља у средњовјековној Босни, која се сагледава и у ширем контексту, док је стари Дубровник, својом трговином оријентисан на Босну, послужио као најпогодније огледало у коме је сагледан тај развој.⁸²

У студији Мирослава Пантића *Из књижевне прошлости* обликована су два тематска круга, са акцентом на питања позоришног живота и драмског стваралаштва у старом Дубровнику, као и односу умјетности према усменом народном стваралаштву од XV до XVIII вијека.⁸³ Летић нарочито цијени ауторово вјерно преношење духа тадашњег времена, дубровачког амбијента и самог историјског контекста, да би, са ширег плана уопштеног сагледавања, прешао на казивање о покладним свечаностима из којих се додатно развило дубровачко драмско стваралаштво. Тако је Пантићева студија читав сијасет детаља око начина припремања представа, костимирања глумаца, временских и просторних прилика, због чега чини драгоцјено штиво за упознавање историје дубровачког живота и његове

⁸¹ Branko Letić, *Od konačišta do tržišta* (Desanka Kovačević Kojić: *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, „Veselin Masleša”, Sarajevo, 1978), Lica, IX, 6–7, Sarajevo, 1979, str. 149–150.

⁸² Исто.

⁸³ Бранко Летић, *Нова осветљења старе књижевности* (Мирослав Пантић: *Из књижевне прошлости*, СКЗ, Београд, 1978), Годишњак Института за књижевност у Сарајеву, IX, Сарајево, 1980, стр. 315–320.

културе. На ту причу надовезује се и дјеловање дубровачких умјетника, са фокусом на њиховим поетикама и књижевном стваралаштву. Поред дубровачког живота и рада његових умјетника, друга велика тема ове студије односи се на питање веза између умјетничког и усменог народног стваралаштва, гдје је Пантић приказао народну књижевност као константу у ренесансној и барокној умјетности. Међутим, оно што Летић нарочито цијени у раду и истраживању Мирослава Пантића односи се на то да је овај рагузеолог успио ситне и наизглед неважне детаље уклопити у цјелокупну тематику и са њима додатно продубити своја запажања.⁸⁴

Још један вриједан допринос рагузеологији огледа се у Летићевом приређивачком раду, па је 1980. године изашла књига *Циво Гундулић, Дубравка и друге пјесме*⁸⁵ гдје се сумира пишчева поетика на темељу три кључна дјела. С обзиром на то да Гундулић припада епохи барока, аутор кратко подсећа на поетику тог периода, са акцентом на суморно сагледавање свијета, губитак самопоуздања и виђење живота као грешног и краткотрајног, уз основну девизу *temento mori*. У таквим временима ствара Гундулић, а почеци његовог књижевног уобличавања везују се за стварање љубавне поезије, мелодрама и мелодрамских балета. Услед јаког утицаја исусоваца, пишчева поетика потпуно се модификује, тако да је већ 1621. године настао пјеснички превод библијских псалама *Пјесни покорне краља Давида*. Наредне године пише се и спјев *Сузе сина разметнога*, кроз који се провлачи парабола о блудном сину. Овај увод полазна је тачка за исцрпније анализирање назначеног спјева, у којем аутор почетно наговјештава друштвену функцију пјесника чија је улога истовјетна улози љекара. Пјесник мора да открије ране живота, погубност материјалног и претјерани хедонизам, те покаже лијек оздрављења који ће довести до одрицања од уживања, окретања покајању, молитви и Богу. Није изостао ни кратак резиме духовног преображаја и путовања блудног сина, које, према ауторовим ријечима, пјесник уопштава до универзалних филозофских размишљања у духу тог времена. Спознање живота и гријеха изузетно је горко, барокни пјесник га доживљава драматично, и у духу противреформације нуди прибјежиште у Богу и излаз у покајању. Спој лијепог и корисног Летић је објаснио и у Гундулићевој пасторали *Дубравка*, чији истовјетан облик одговара ренесансној пасторали,

⁸⁴ Исто.

⁸⁵ Branko Letić, *Dživo Gundulić, „Dubravka” i druge pjesme*, „Veselin Masleša”, Biblioteka „Ars lektira”, Sarajevo, 1980. (Приређивање; предговор; коментари).

а остали фактори носе одлике XVII вијека. Примијећено је да се основни циљ пасторале односи на приказивање слике тадашњег времена, обиљеженог у лику Рибара. Кроз његове дионице указује се на понос због слободе Дубровника као уточишта угрожених народа, али је, у његовом карактеру, јасно изражена и огромна цијена самосталности. Летић учача како је Гундулић критиковао начин живота становника Дубраве, накнадну корупцију и неслогу племићке класе. Са тог општег плана бављења кључним мотивима, појединачно су издвојени ликови гдје Дубравка постаје алегорија Дубровачке републике, њене слободе и власти, док би Грдан осликавао прилике које су пријетиле дезинтеграцији Дубраве. Када говори о *Осману*, Летић прво наглашава временски обухваћену епску радњу, развијену бројним дигресијама, одласком у историје појединих народа и личности, што је оплемењено романтичним и витешким сегментима. Аутор се задржава на општем плану, гдје *Османа* сагледава као својеврсну апотеозу словенству, а дјелу придаје и барокну димензију истичући пролазност и чувено коло среће као опомену на игру судбине. Како је упућен у теоријске захтјеве барокног епа, Летић потенцира два одступања, у виду предмета из савремених догађаја и главне личности као антијунака. Са тим разликама затвара се предговор, закључком о *Осману* као највећем епу словенског барока, гдје се Гундулић јавља и као пјесник и као политичар, али, у случају посљедњег дјела, на широком плану словенског свијета.⁸⁶

Након одбрањене докторске дисертације *Словинство и патриотизам у дубровачкој књижевности 17. века*, постојећа знања Летић је проширио и преточио у књигу *Родољубље у дубровачкој књижевности XVII века*.⁸⁷ Обимна студија распоређена у једанаест поглавља даје потпун увид у развој родољубивих осјећања књижевних жанрова дубровачког барока. Богатство ове књиге чини прегршт провјерених детаља из дубровачке историје, што је било и неопходно како би се каснија књижевна поетика разумјела. Уводне интенције предговора „начињу” и наговјештавају замашан историјски утицај на књижевну баштину Дубровника, како би се појаснило у коликој мјери дубровачки писци прате актуелне теме. Вишевијековна Дубровачка република одржала се добром трговином и јаким везама са другим земљама, а у политичком смислу вјечно је епизодна улога под окриљем већих сила. Међутим, њена

⁸⁶ Исто.

⁸⁷ Branko Letić, *Rodoljublje u dubrovačkoj književnosti XVII veka*, Sarajevo, 1982.

политичка активност наметнула је незаобилазну тему слободе и родољубивог поноса. Кратко сумирање историјске ситуације Дубровника у односу према Турској и Млетачкој још је један од разлога што су се мотиви вјештине и препредености Дубровчана глорификовали у писаној умјетничкој ријечи. Да се о теми дубровачког поноса и патриотизма већ писало, говоре и издвојена мишљења историчара књижевности, попут Бранка Водника у чијем се сагледавању словенство посматра потпуно изоловано од стварног живота. У раду Драгољуба Павловића наглашене патриотске теме сматрају се нормалном последицом јачања свијести народа о борби против Турака и хајдука. Релевантни су, према Летићевом мишљењу, и ставови историчара Јураја Крижанића и Мавра Орбина који наглашавају представе о јединству словенског свијета и преносе битне историјске везе Дубровника са Србијом. Словенска компонента повезана је и са питањем дубровачког језика, што је поткрепљено ослањањем на чувеног слависту Ватрослава Јагића, који, на трагу Милана Решетара, потврђује да су Дубровчани свој језик називали словенским, док постојећи термин „словински” превазилази оквире једне државе и подразумијева читав словенски свијет. На основу издвојеног могу се наслутити ауторова будућа ослањања, поред архивске грађе, на постојећу литерарну заоставштину са уважавањем доказаних и добро поткрепљених мишљења.

Кроз уводно поглавље студије направљене су темељне поставке за разраду тема словенства, дубровачког патриотизма и турског утицаја на ренесансно и барокно пјесништво. Летић првенствено прати зачетке словенства, проистекле из интересовања за старину свог племена и тежњу да се створи представа о величини и снази словенског народа. Будући да је примарна слика тог словенског свијета била испуњена разним легендама и неистинама, аутор проналази оправдање за такву „погрешку” јер је уочио да се према давнашњем приступању живота односило поприлично некритички, уз низак ниво научности. Дубље проницање у дубровачко словенство остварено је ослањањем на документарну грађу из *Љетописа попа Дукљанина*, те радова Луја Цријевића и Николе Рањине. Комбиновањем упечатљивих дијелова из литературе, почетне коријене ослањања на легендарну садржину замјењују конкретни фактори успона словенства, попут хијерархије дубровачког друштва, система власти и њене јаке размјене. Питање словенства Летић потврђује и на основу писане ријечи, детаљнијим продирањем у употребу ћирилице, гдје су и први стихови дубровачке ренесансне књижевности настајали на словенском,

ћириличним писмом. Посредством језика аутор укључује и књижевност, зато што је поменути елемент кључна диференцијација дубровачке територије и медитеранског поднебља, на челу са Италијом. Тако ликове Држићевог *Дунда Мароја* повезује осјећање *нашијенства*, односно, међусобне повезаности, док је у контакту са другим народом евидентна језичка баријера и немогућност основног споразумијевања. Држић је, као и сви Дубровчани, свјестан припадности широкој заједници народа који говоре словенским језиком, што се показало и у историји јер су се и у црквама одражавале проповиједи на словенском језику. Ослањањем на књижевноисторијску грађу показане су споне Дубровника са словенским свијетом који заједно чини једну, здружену словенску цјелину.

У знаку наглашеног противтурског осјећаја, циљано су сакупљени и проучени радови хроничара XVII вијека, јер вјерно чувају податке о поступању Дубровчана након присуства Турака на њиховом простору. У тежњи да се одржи добра трговина, али и драгоцену слобода и самосталност, Дубровачка република пристаје на плаћање годишњег харача непријатељској страни. Свеprisутност овог моћника природно се одразила и на књижевност. Иако је противтурски утицај имао највећег одјека у књижевности XVII вијека, Летић га прати и у претходном, ренесансном вијеку, анализом бројних посланица о разним биткама, чиме се потврђује вишевијековна традиција турског притиска. На примјеру Ветрановићеве *Пјесанице слави Царевој* упућена је критика читавом хришћанском свијету услед наглашене пасивности и неслоге. Међутим, аутор добро примјећује како Ветрановићева критика није усмјерена у највећој мјери на Турке, већ је поражавајућа чињеница што његов народ страхује и од хришћанског свијета, у њиховом случају Венеције. У књижевности Антуна Сасина примијећено је нешто друкчије противтурско осјећање, гдје у *Разбоју од Турака* пјесник проговара као ватрени хришћанин и подстиче свој народ на борбу против страног окупатора, док у *Мрнарици* замишља Дубровник као борца за вјеру и част. Према ауторовим запажањима, у Сасиновим стиховима уочљив је трачак наде и вјере да ће доћи крај туђем притиску, а упечатљиве детаље који стављају акценат на дубровачки патриотизам Летић је поткријепио кључним стиховима из опуса ова два писца. Поменути писци најкарактеристичији су као зачетници једне традиције која ће се развијати тек у XVII вијеку, а овим примјером показано је како су дубровачки пјесници помно пратили политичку ситуацију у свом граду те да се и кроз књижевност јасно одражавају све промјене у дубровачком животу.

Последњи поднаслов уводног дијела књиге пружа детаљан осврт на дубровачки патриотизам, чији зачеци, као и мотив словенства, сежу од настанка Републике. Родољубива осјећања постоје од када и свијест о граду, а све некадашње акције предузимане су у циљу одржавања напретка и мира, што је утицало и на накнадан развој дипломатских вјештина дубровачког народа. Као конкретан доказ наглашеног родољубља, Летић исцрпно описује прославу култа слободе у чију част су одржавани емотивни патриотски говори. Издавањем монолога кнеза Николе Кабуџића из 1450. године аутор преноси и жив импулс народа, спремног да положи живот зарад напретка и очувања домовине. Од примјера архивске грађе фокус се преноси на књижевност, у којој су уочене разлике интензитета дубровачког патриотизма из периода када влада мир и онда када настају немирна времена, испуњена борбом за опстанак града.

Поменути документарни подаци добијају одређеније оквире у првом великом поглављу ове студије, чије је комплетно тежиште на дубровачкој прошлости. Аутор поприма улогу историчара и кроз појединачне аспекте прати постепено слабљење Републике крајем XVI и почетком XVII вијека, усљед притисака двије непријатељске снаге – Турске и Млетачке републике. Посебно је описана 1602. година због буне у Ластову, настале против дубровачке управе с намјером да се острво стави под власт Млетака. Четири године након устанка, избија афера са члановима породице Ђурђевић и Растић, гдје се, након њихове службе савојском војводи, појавила пријетња одузимању Стона. Наведени догађаји показују честе немуре и тежак положај старе Републике, што се наставило и након турских пораза у борби између хришћанских земаља и ове силе. Међутим, и у тим поразима доказане су размјере турског позиционирања на дубровачком залеђу, будући да су и даље држали своја сједишта на овом простору. У низу поменутих дешавања Дубровчани су остали вјерни турском султану, чиме је одбрањен став о народу једне мале Републике која, у несигурним временима, успијева да се одржи вјештом дипломатијом.

Са спољашњих притисака на државу Летић продире у унутрашњост Дубровачке републике како би објаснио посљедице поменутих „потреса” на друштвени сталеж. Самим тим, приоритет су промјене у племићкој класи, из којих избија контраст традиционалног и савременог. У таквој атмосфери, када се десио неминован економски пад и сиромашење, долази постепено до разједињености племства, као и нарушавање традиционалног поретка

који никако није трпио иновације јер је у свакој видио опасност за поредак. Преко разједињености, аутор посредно показује како племство дубље тоне у неприлике усљед борбе за самосталност, која доводи до материјалних губитака и смањења сталешког поретка. С тим у вези, омогућен је пријем грађанских породица у дубровачку аристократију, а таква измјена, како пише Летић, дубински се одразила на додатне трансформације у виду склапања бракова између племства и грађанства. Аутор остаје досљедан приказу племића као вјечитих традиционалиста, што поткрепљује доказима о честим сукобима два сталешка нивоа. Приближени детаљи показали су унутрашња помијерања са акцентом на губитак ауторитета старе аристократије, а са овим финесама употпуњава се и проширује обимна историјска слика дубровачког друштва XVII вијека.

Сижејна линија два непомирљива друштвена нивоа обједињена је заједничким интересом за будућност града. Посвећеност Летићевог изучавања долази до изражаја проналаском различитих дубровачких докумената из којих се читају молбе за слогу и мир потоњих нараштаја. Аутор у овом одломку потискује поменути сукоб и ставља тежиште на исто патриотско осјећање, првенствено приказано на примјеру тестамената, испуњених прецизним податком о количини дуката посвећених у мираз граду. Важне су и молбе грађана упућених неким од органа дубровачке управе, на основу којих је видна свијест дубровачких поданика о својим обавезама према домовини и владајућем поретку. Спознаја важности борбе за Републику испољила се у најтежим ситуацијама, попут поменутог разарајућег земљотреса 1667. године када је дошло до изражаја појединачно херојство, а Летић посебно издваја Јакету Палмотића и Николицу Бунића. Будући да је овај дио студије у знаку историјских и друштвених прилика, аутор не уступа мјесто литерарном раду поменутих племића, већ нуди конкретне назнаке како су, као истински родољуби, лично подредили општем интересу. Преко појединачних аката, до личних примјера јунаштва чланова племства, осјећа се јачина изграђене свијести Дубровчана о очувању свог града.

Битан чинилац у животу Дубровчана оставила је и противреформација, чиме је католичка црква утицала на морална и идејна схватања човјека. Поменуто дјеловање поткрепљено је пронађеним тестаментима у којима се становници овог града опраштају од овоземаљског живота, уз молбу да се Богородица заузме за њих. Док се противреформација брине за душевно зближавање и уједињење, како би направила спону између католичких и

православних Словена, истакла се и римска курија, чији се рад односи на подизање оружаних покрета хришћанског свијета против турске власти. Тиме је показано да се утицало на свијест Дубровчана, али и на будуће поступке. Међутим, разлог због којег Летић придаје огроман значај католичкој цркви огледа се и у томе што је, кроз рад католичких мисионара, у XVII вијеку хуманистичка визија словенског свијета примила нове политичке димензије у којима је језик био основ за препознавање националне припадности и повезивање свих Словена на југу и сјеверу у јединствену противтурску акцију. Противреформација је утицала и на стварање књижевног језика, те долази до штампања црквених књига, а словенски црквени обреди, мисе и проповиједи одржаване су на штокавском дијалекту који се највише и разумио. Поменути елементи утицали су на обликовање политичке и моралне свијести Дубровчана, док су вјерско и словенско осјећање утицали на барокно пјесништво.

Посљедњи одломак првог поглавља Летићеве студије сагледава завршне, историјске појединости старог Дубровника, али и наговјештава будућу, појединачну анализу словенства и патриотизма његових књижевника. Још једном се потврђује питање дубровачког језика и писма, гдје су Дубровчани ћирилицу називали словенским или српским писмом, док на њему настају бројни акти, уговори, књиге и обавјештења. Тај доказ видљив је и на примјеру учених младића који, поред познавања романских језика, у преписци користе свој, матерњи језик. У појединачним сегментима спољашњих и унутрашњих фактора, аутор је увелико доказао наглашено дубровачко словенство, а затвара га издвајањем три историјска списа чија је тема јужнословенска и дубровачка историја. Орбиново *Краљевство Словена* и Лукаревићеве *Обилне изводе из дубровачких анала* Летић појединачно коментарише и сумира кључне карактеристике битне за ову тему, док је осврт на Цријевићеве *Коментаре свог времена* изостао. Орбиново *Краљевство Словена* ненадмашна је глорификација прошлости јужнословенског свијета, а историографски спис Јакете Лукаревића први ставља тежиште на историју Дубровника, засебно и у оквиру словенског свијета. Поред појединачног представљања ова два дјела, између анализираних списа уочена је повезница истог приказивања дубровачке прошлости у свјетлу минувле славе. Лукаревић је својим изворима и вијестима утицао на буђење свијести и поноса, а Орбинов стил успио је да оживи личности и догађаје слободом замишљања историјских личности. Специфичности објашњених историографских дјела спона су и за уплитање

књижевности, због сличног посезања за старином. Наговијештено помињање књижевне грађе Летић је разрадио кратким резимирањем главних представника барокног словенства. Још у својим *Пјеснима покорним краља Давида Циво Гундулић* започиње традицију „словинства”, а пишчева намјера била је и да будући превод Тасовог епа посвети пољском краљу што је показатељ његове окренутости савременим дешавањима. Слиједио га је Цоно Палмотић, чија се везаност за јужнословенски свијет и његову историју показује ослањањем на усмену традицију, те призивањем великана српске историје у један имагинарни живот на дубровачкој барокној сцени. Владислав Менчетић пјева о Петру Зрињском у дјелу *Трубља словинска*, а одушевљава се успјесима словенских ратника у борби против Турака. И у овом случају аутор издвојене пјеснике повезује романтичарском цртом, због присутне инспирације славном традицијом јужнословенског свијета. Како наредни дубровачки књижевници подбацују у умјетничким вриједностима дјела, Летић сагледала уопштено барокну поетику чији је акценат на савременим догађајима, а крајем XVII вијека почиње ерудитско изучавања прошлости. Овим сумирањем постављене су основе за разраду књижевне поетике дубровачког барока, што ће се на засебним примјерима додатно појаснити.

Наглашене историјске прилике и залажење у ситне појединости дубровачког друштва објашњене су са намјером да се, накнадно, потанко објасни и разумије књижевност настала у том периоду. Хронолошки гледано, патриотске црте примјетне су већ у заоставштини Паскоја Примовића. Политичка криза XVII вијека нагнала је Примовића да у сатиричном тону испјева критику о дубровачким непријатељима са Корчуле и Котора. Уводни дио овог поглавља обиљежен је издвајањем свих пет сатиричних пјесама, гдје их аутор сагледава са спољашње тачке и примјећује да су опјеване мјешавином латинског, италијанског и српског језика. Прије појединачног анализирања уочена је и заједничка нит свих сатира, испољена у акцији Венеције против Дубровника, којој помоћ пружају Которани и Корчулани. Иако је у поглављима гдје се Летић посвећује дубровачким писцима фокус на књижевности, неизоставно је провући и понеку историјску црту, попут оне о акцији сусједних непријатеља и њиховим причињеним штетама. То је доказ да Примовић уноси стварне детаље, будући да се у првој сатири помиње конкретна штета нанијета Гружу. Међутим, становници мале Републике увијек су у предности због своје слободе којој је супротстављено корчуланско заточеништво. Већ у тим почетним стиховима Летић

примјећује патриотске црте Паскоја Примовића. Накратко су прожети и Турци, као испомоћ Републици у кризи са Венецијом и шпанска морнарица која је, у сукобу са венецијанском, однијела побједу. Због објашњених међусобних односа и типолошких разлика, Летић је првој сатири посветио нарочиту пажњу, али је и њено детаљно анализирање добра подлога да се отвори прича о даљем међусобном сукобу и нетрпљивости Дубровчана са територијално блиским непријатељима. Наредне сатире кратко су резимиране, са кључним појединостима попут добре дипломатске вјештине и трговачке препредености Корчулана, исмијавањем сусједних непријатеља, те поруге упућене уставном тијелу на Корчули и њиховим безначајним компетенцијама. Тек у посљедњој, поред политичких интереса, Летић наводи и осјетне културолошке диференцијације у виду непријатељских запуштених мјеста, грубе одјеће становника и прекршаја због отмице и пљачкања туђег. Причу о Примовићевим сатирама аутор заокружује наглашавањем италијанских утицаја, а поменуте пјесме нарочит су израз патриотизма, најбоље испољеног јаким контрастима поменутих народа. Међутим, како Летић добро примјећује, у поезији Паскоја Примовића евидентно је одступање од словенске традиције засноване на заједничкој представи свих народа истог језика и поријекла, будући да Дубровчане са сусједним непријатељима не повезују колективни интереси.

Обимно поглавље о Циву Гундулићу обликује га као изразитог родољуба и патриоту, а потом и личност чија су дјела јасно изражавала битне идеје словенства.⁸⁸ Међутим, вриједност овог поглавља не огледа се искључиво у исцрпном тумачењу анализираних дјела, већ и у чињеници да ће Летић нека устаљена и утврђена мишљења аргументовано оспорити и понудити друкчија сагледавања. Први одломак посвећен је пасторали *Дубравка*, из које аутор препознаје основне намјере писца да прикаже раскошан, идиличан свијет једне дубраве, у чијем ће се представљању одразити дашак савременог тренутка. Тако Летић наглашава лик Рибара, који монолозима освјетљава трагедију урушених покрајина под туђинском влашћу. Тиме се у *Дубравки* подсећа на тешке историјске тренутке, али је овај карактер важан и јер кроз њега избија пишчев аристократски понос слободног Дубровника. Накнадно удаљавање од анализираних пасторала уступљено је освртању на самог Гундулића,

⁸⁸ О Гундулићевом словенству већ је писано у: Бранко Летић, *О словинству Цива Гундулића, дубровачког песника 17. века*, Годишњак Института за изучавање југословенских књижевности у Сарајеву, VII, Сарајево, 1978, стр. 215–232.

а ова драма даје потврду да се пјесник оштро противио нарушавању некадашње традиције и старих обичаја, свјестан да их такав поступак може одвести у непотребне и штетне промјене на цјелокупну заједницу. Тај став поткрепљен је ликовима Дубравке и Грдана – симбола идиличног свијета и новог, корумпираног времена. Са друге стране, како је о *Дубровки* књижевна историја неријетко писала, одређена мишљења и закључци одавно су прихваћени, али их аутор поново разматра и аргументовано демантује. Добро упућен у Гундулићева рационална размишљања и сагледавања, Летић оспорава лик Дубравке као алегорију дубровачке власти, будући да је у том периоду свеприсутна брига за опстанак домовине, због чега власт не може бити поистовјећена са идеалном, вјечном љепотом. Овај став оповргнут је и на примјеру других ликова пасторале, а аутор донекле подржава разматрање Водника и Комбола о *Дубравки* као симболичном приказу Дубровачке републике. Из понуђене алегорије јасно избија савремена слика Порте чија моћ и богатство може да унесе раздор у идиличну земљу. Летић нуди најприхватљивије алегоријско тумачење овог лика који сугерише кнежевску титулу, додјељивану сваког мјесеца другом, најзорнијем дубровачком племићу. Дубље сагледавање лика лијепе Дубравке има своју друштвену функцију, будући да је пјесник повезује са оним јунаком који јој је по љепоти и положају приближан. Тим поступком спајања два карактера Летић оправдава Гундулића као традиционалисту, који избјегава нарушавање постојећег склада. Доминантан мотив пасторале јесте и користољубље и подмићивање, што је прилика да се укаже на још нека Гундулићева схватања по питању богатства и материјалне моћи. Како аутор пише, сам пјесник никада није био против изобиља, али се супротстављао измијењеним односима према раду и стицању богатства, те начину на које се оно троши. Тако је бар у књижевном дјелу желио да његови ставови превагну и побиједу, што је доказано тријумфом љубави, а разрјешење заплета доведено је у везу са божанским провиђењем. Предочене појединости добра су основа за дубље откривање самог писца, ватреног родољуба чија је умјетност подстицај на буђење свијести свога народа и очување некадашњих старина.

Идеје словенства најконкретније обресе имале су у Гундулићевом *Осману*. Један у низу заговорника словенске идеје, Гундулић се, међу другим, издвојио снагом поетске ријечи и јасноћом политичке мисли. Конкретно образлагање Гундулићевог словенства Летић је започео пјесмом *У славу Фердинанда другог великог војвода тосканског*, специфичној по томе што директно не алудира на један од народа словенске заједнице, већ

цјелокупни словенски систем посматра здружено. Летић ће, и накнадно, кроз анализу епа провући понеки детаљ из ове пјесме, а када је ријеч о *Осману*, потребу за јединством аутор нарочито објашњава Гундулићевим примјетним контрастом хришћанског народа и турске силе. Заједништво и језик красе Словене, а непријатељску страну карактерише неједнакост језичке подијељености. Са тог свесловенског становишта прелази се на појединачан примјер пољског народа, како би се читаоцима, са историјске тачке, објаснило због чега је Гундулићева глорификација владавине младог краљевића Владислава наглашена. У то вријеме Пољска је имала важну улогу на политичкој сцени и могла је да подноси турске притиске, али је поред политичких, Летић издвојио и наглашене вјерске разлике. У томе му је послужио и примјер из епа гдје краљевић, занесен љепотом Соколице, ипак дозива разум, свјестан вјерских препрека. Очекивано, разрађено је и питање доживљаја српске историје, обликованог под утицајем наше народне епске традиције, што је доказано на примјеру трећег и осмог пјевања са акцентом на лик старца Љубдрага, симбола једног поробљеног народа. Како би причу о дубровачком словенству дефинитивно заокружио, издвојена је и Гундулићева представа Дубровника, мјеста које има преимућство над осталим поробљеним народом. Похвалу граду Летић је најбоље објаснио истицањем два кључна лика – старца Љубдрага из осмог пјевања *Османа* и Рибара из пасторале *Дубравка*, будући да обојица проналазе сигурно скровиште у том граду. Прича о Дубровнику као сигурном мјесту отворила је Летићу могућност да дозове историју, из које преноси податак о доласку деспота Ђурђа након опсједања Србије у XV вијеку, а у тексту најстаријег анонимног дубровачког летописца чита се колико су Дубровчани били заштитнички настројени према деспоту, јер не желе погазити обећање о заштити. Међутим, аутора је заинтересовало и шта друга историографска грађа мисли, па је тако Мавро Орбин додао нови детаљ о похвали султана Мурата Дубровчанима, због поштовања ближњег и чврстог стајања уз своју вјеру. Позивањем историје и уклапањем историографских докумената Летић је оправдао Гундулићеву потребу уступања битног мјеста прошлости српског народа.

У периоду дубровачке барокне књижевности обликује се мелодрама, нова драмска врста, која средином вијека доказује своју доминантност. То је навело и Бранка Летића да их проучи у контексту патриотизма, на примјеру најутицајнијег писца дубровачких

мелодрама, Џона Палмотића.⁸⁹ Иако би очекивано било да аутор првенствено стави фокус на Палмотићеву биографију, а потом и поетику, у овом случају Летић се првобитно оријентише на упадљив гундулићевски утицај. Кључна карактеристика која преплиће њихове поетике јесте наглашено родољубље и аристократски поглед на свијет. Како би те наглашене подударности потврдио, најбоље су послужила упоређивања Гундулићеве *Дубравке* и Палмотићевог *Павлимира*, у којем се први поменути пјесник ослања на актуелне друштвене теме, а другог интересују постанак и прошлост старог Дубровника. Кратко освртање на Гундулићев утицај аутор прекида фокусом на *Павлимира*, захваљујући којем најбоље појашњава пишчеву издвојену дубровачку црту, прожету бројним локалним вјеровањима и предањима. Споменута је и битна визуелна представа Дубровника, употпуњена објашњењима дубровачких грађевина, кроз које се провлачи наглашена религиозна хришћанска црта. Када је ријеч о *Павлимиру*, неизоставно је поменути и предање о легендарном поријеклу Дубровника, доведеног у везу са повратком потомака прогнаних словенских владара из Рима. Након навођења кључних елемената који овог писца доказују као родољуба, Летић се, да би ту ставку учврстио, дотиче и пишчеве биографије, свјестан да подаци из живота умногоме говоре и о пишчевој поетици. Наглашени патриотизам има своје коријене у заокупљености цјелокупном историјом старог Дубровника, те је Палмотић, на основу детаљног и посвећеног ишчитавања дубровачких хроника, направио и први детаљан опис Дубровника у дубровачкој књижевности. Међутим, иако је у дубровачкој историји било много дубровачко-турских сукоба, упоређивањем прочитаних хроника са пишчевом грађом Летић је утврдио да се Палмотић ограничава само на оне сегменте из дубровачке прошлости које чува писмена и усмена традиција.

Све до овог дијела дају се назнаке Палмотићевог обликовања у патриоту, али се већ у наредном одломку Летић реферише на комплетно драмско стваралаштво поновним комбиновањем биографских података са појединостима из књижевних дјела. Поменута заокупљеност литературом давала је могућност писцу да посуђује теме и садржаје из других радова, али је битно истаћи да је у њима писац увијек изражавао актуелна питања и ријетко

⁸⁹ Иста анализа Палмотићевог патриотизма објављена је првобитно у: Branko Letić, *Dubrovnik u delima Džona Palmotića*, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, IX/X, 1976–1980, str. 65–84, и у: Branko Letić, *Narodna tradicija u delu Džona Palmotića, dubrovačkog pesnika 17. veka*, Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslovenskih književnosti u Sarajevu, VI, Sarajevo, 1977, str. 49–67. У студији *Родољубље у дубровачкој књижевности XVII века*, анализа је допуњена одломком о Палмотићевом „словинству”.

излазио изван оквира самог града, што је поткрепљено и *Алчином*, мелодрамом са прожетим савременим политичким догађањима. Колико се Палмотић ослањао на историјске чињенице говори и то да је у *Алчини* поменута обнова Дубровника, која се и стварно десила тако што је Сенат 1640. године наредио обнову цркви, манастира, тврђава и зидина. Према ауторовим ријечима, иако писац преноси општу атмосферу и дух свог времена, не жели да се задржи на тамним и мрачним тоновима већ се често, како би их избјегао, враћа некадашњим прецима и античким митским јунацима. Тако и тугу због потреса и свађа међу властелом запоставља бјежањем у историју и нека љепша времена. Докле сеже Палмотићев патриотизам свједочи и пишчево ослањање на *Разговор о љубави према домовини* Лудовика Цуколија. Летић се одмиче од Палмотићеве књижевности и уступа мјесто битним појединостима Цуколијевог програма са акцентом на склад општих и личних интереса. Као прави Дубровчанин, Палмотић дјелимично одступа од програма свог ауторитета, и залаже се за превласт општег добра, што је доказ да се и без уплива књижевности овај писац може сагледати као инстински родољуб. Тако је у својим дјелима Палмотић циљано изводио на сцену личности које представљају чист примјер славе, у нади да ће њихова појава пробудити осјећање поноса и утицати на будуће поступке грађана. Посљедњи дијелови подналова у знаку су упоређивања Гундулићевог и Палмотићевог доживљаја чувеног *libertasa*, са сличним тумачењем појма традиционалног, алузијама о пролазности и вјери као уточишту. Константно поређење ова два пјесника настало је због јаког гундулићевског утицаја, али и из потребе да се што исцрпије прикажу високе умјетничке вриједности Џона Палмотића.

На примјеру мелодрамских балета Џона Палмотића уоквирена је прича о пишчевом „словинству”. Битност љетописних извора на представу словенског свијета приказана је и у овом поднаслову, а зачеци родољубља додатно су продубљени ишчитавањем старих текстова. За наглашено словенство Летић има и конкретне примјере, изражене у коријенима имена Палмотићевих ликова. И све до сада, аутор причу своди на уопштен појам словенства, а потом се, свјестан Палмотићеве посвећености конкретно Дубровнику, усмјерава на однос града са словенским свијетом. На примјеру анализираног *Павлимира* увелико је постављена слика Дубровника као прибјежишта, што је довело до утврђивања међусобних словенских веза. Међутим, тек у мелодрамским балетима *Глас* и *Гости града Дубровника*, Палмотић свој град види као позорницу на којој ће се појавити све славне

личности из словенске историје и традиције. У њиховом иступању Летић уочава двије функције – доказ славе и јунаштва, али и подстицај на патриотска осјећања. Поменути мелодрамски балети објашњени су појединачно, а како се већ у *Гласу* налази читав спектар ликова, занимљива је Летићева подјела личности на несловенске јунаке из класичних литерарних извора, легендарне личности најстарије словенске традиције, те епске јунаке и личности из средњовјековне историје. Друкчије се приступа мелодрамском балету *Гости града Дубровника*, због појединачног јављања ликова на сцени, што омогућава аутору да пренесе упечатљиве катрене из којих проговарају великани српске историје, док је помињање личности попут Милоша Обилића очигледан доказ Палмотићевих симпатија према народној јуначкој пјесми.

С обзиром на ослањање дубровачких писаца на нашу усмену традицију, дубровачка књижевност пуна је поезије која је често призивала старије усмено стваралаштво. На основу драмских текстова Летић покушава да препозна Палмотићево схватање народне пјесме, те издваја пишчеву класификацију по предмету пјевања на једне које славе „храбренство племенито” и друге „слатке пјесни и честите”. По пишчевом сагледавању народне поезије, Летић сматра како се Палмотић приближава модерном тумачењу ставова Вука Караџића. Са тог становишта, Летић издваја конкретне мотиве које је писац преузимао из постојеће традиције. Уплитање најпознатијег јунака, употреба устаљених стилских фигура, стереотипни опис јунака, оружја и мегдана, само су неки од елемената Палмотићевог мелодрамског опуса. Летићу је посебно упечатљив мотив невјерне жене, уткан у *Елену уграбљену*, што је прилика да се реферише на *Женидбу краља Вукашина* и *Бановић Страхињу*, те читаоце подсјети на чувене стихове наше епике. Поред народних пјесама, у Палмотићевом опусу Летић је примијетио и уплив народних пословица и изрека, док је, по узору на епику, хвалио витештво и јунаштво, те покушао да дијелом утиче и на своју публику.

Кроз тумачење књижевне грађе поменутих дубровачких писаца, Летић је пустио да се докучи и разумије барокна поетика. Наредна, завршна поглавља у знаку су општег прегледа дубровачке књижевности од друге половине XVII вијека, будући да се потоњи писци не могу похвалити високим умјетничким донетима. Поред дјела насталих у том периоду, Летић ставља фокус и на ситне измјене у књижевној поетици, те прати и истражује

спољашње утицаје на стваралаштво умјетника овог периода. Ауторов утисак умјетничког стварања у том периоду јесте да су настала неоригинална умјетничка дјела, што је природно утицало и на блиједо испољавање дубровачког патриотизма. Да је ипак пронашао неку умјетничку вриједност у том периоду књижевног стварања, Летић показује на примјерима Пуцићеве *Љубице* и Гундулићеве *Сунчанице*. Заједничким сагледавањем, без задржавања на појединачним анализама, уочена је њихова удаљеност од дубровачких тема, док им се признаје да су као припадници племства проговарали и износили свој став који би могао дјеловати за добробит поретка. Споменут је и Циво Гучетић Млађи у чијој је преради италијанске трагедије *Лео филозоф* писац оставио патриотске стихове посвећене Републици. Тек на примјеру *Трубље словинске* Владислава Менчетића вреднује се изразито словенско, хришћанско и дубровачко родољубље. Летића интересују спољни утицаји у настанку овог дјела и проналази их у истовјетном словенском осјећању Цива Гундулића, али је Менчетић и на трагу Цона Палмотића због сужавања појма словенства. Разлог овом поступку Летић проналази и у тадашњој духовној клими, када се рационалније сагледавао однос према културној баштини и традицији. У таквим, новим сагледавањима и промјенама расположења, још је једино Менчетић задржао причу о противтурској борби из аспекта словинства. И тај поступак оправдан је пишчевом биографијом, јер је Владислав Менчетић током живота обављао војне мисије у вријеме хајдучких напада и турских одмазди.

Трагедија разорног земљотреса иницирала је појачана патриотска осјећања писаца који стварају непосредно након несреће. У плачном, тугаљивом тону о судбини града писали су Мато Маров Бунић, Николица Цивов Бунић, Баро Бетера, а у ову групу дубровачких писаца Летић је убројао и Петра Канавеловића са Корчуле и Андрију Змајевића из Пераста будући да су у својој књижевности провлачили Дубровник. Прије детаља о несрећи, издвојена је заједничка карактеристика стваралаштва тројице Дубровчана, специфична по непревазилажењу локалних и личних оквира описа несреће и запостављању мотива домовине и њеног значаја у словенском свијету. Како је овај земљотрес оставио трајне посљедице по Дубровник, Летић је сакупио архивску грађу из које открива да је у списима најдоминантнија представа општег метежа и паничног страха. Осјећа се и глас народа који ову несрећу схвата као казну за гријехе, а овакав став пренио се на књижевност, чиме је аутор још једном сугерисао како књижевност прати све промјене и нуди прави израз једног времена. Када је ријеч о поменутиим дубровачким писцима, Летић

се много не задржава на анализи њихове поезије, већ издваја кључне мотиве који ће употпунити одговор на тему дубровачког патриотизма. Баро Бетера исцрпљује причу о рушењу града, Мато Буних прави антитезу некадашњег и садашњег Дубровника, а Николица Буних позива на његову обнову. Заједничка спона у њиховој поезији односи се на неуспјех сагледавању ширих посљедица катастрофе и слабости испољавања патриотских осјећања. Насупрот њима, Андрија Змајевић и Петар Канавеловић ову трагедију посматрају много дубље и осјећају је на националној основи као несрећу цјелокупног словенског свијета. Летић читаоцима не пружа конкретније информације о Змајевићу, али зато издваја Канавеловића који у својој поезији Дубровник назива круном словенства и даје му почасно мјесто у историји и култури словенског свијета. Као и у претходним примјерима, аутор дијелом оправдава мањак родољубља ефектом изненађења, због чега се пјесници нису успјели дистанцирати од догађаја и отуда узнемирујући призори и уплив натуралистичких призора.

Са обнављањем града мијења се и књижевна атмосфера, па је тако, на основу прочитаних дјела, Летић изградио мишљење о пјесницима који кроз своју књижевност попримају обиљежја државника и политичара, а религиозна компонента сведена је на разумнију мјеру. Подизање Дубровника тема је Николице Буниха и Јакете Палмотића, у чијим опсежним појединачним анализама књижевног опуса аутор прожима историјске прилике, а поједине мотиве објашњава конкретним пишчевим поступцима. Бунихев спјев *Фениче алити срећно нарешење Граду Дубровнику по треињи* аутор своди на религиозне манифестације у виду набрајања реликвија и молитви за спас домовине, док је у другом сегменту акценат на констатацијама несреће и упечатљивим призорима о дејствовању Дубровчана за утврђивање града. Разлог потенцирања светих реликвија Летић објашњава Бунихевим дјеловањем у тренуцима потреса када су, захваљујући њему, и сачуване. Такав поступак показује добру упућеност у пишчево друштвено понашање, као и изграђену свијест о очувању културне и вјерске баштине. Међутим, Бунихев патриотизам посустаје, аутор у дјелу не проналази јаке изразе родољубља, али по пишчевим начелним размишљањима о одбрани града на трагу је Цона Палмотића. Насупрот њему, *Дубровник поновљен* Јакете Палмотића Летић сматра најквалитетнијим епом овог периода. Да би се у потпуности разумјело Палмотићево писање, указано је на пишчеву личну трагедију након земљотреса, због чега се често смјењује интимни доживљај са рационалним тоном. Овај еп

Летићу служи и као основа да укаже на измјене у књижевној поезици када некадашње епске сукобе и романтичне епизоде потискују подвизи интелектуалне природе, те политичка и дипломатска надметања. Будући да га сагледава више као хроничара, у епу је оправдан нагласак на односима Дубровника са Венецијом и Турском. И на примјеру овог епа пронађене су сличности са замашном патриотском снагом Цива Гундулића и Цона Палмотића. Величање пољског народа и Тасова концепција крста и мјесеца овог хроничара дјелимично приближавају Гундулићу, а уткана је и епизода о Ђурђу Бранковићу, чиме је и Јакета Палмотић показао свеprisутност српске историје у свијести Дубровчана. Представа о Св. Илариу као симболу борбе хришћанских и паганских начела Цона Палмотића нашла је своје мјесто у *Дубровнику поновљеном* кроз борбу хришћанског Дубровника за самосталност и политичку слободу коју је угрожавала Турска. У тој прилици дошло је до изражаја пишчево патриотско осјећање, које се додатно проширило у панорамском погледу на сусједни словенски свијет. Примјером ова два дјела Летић показује присутност родољубља и у другој половини вијека, али су то више разбијени фрагменти посуђени од претходника или писани по узору на њих.

Последње поглавље ове студије у знаку је рада Академије „Испразнијех”. Духовну климу тог периода Летић објашњава примјерима поезије Ђуре Матијашевића, украшене тоновима дубровачког патриотизма, као и дјелима Петра Канавеловића, чија је поезија директан утицај спољашњих политичких фактора. Са конкретних примјера прелази се на сумирање и ефекте рада Академије, која чува литерарно стваралаштво пригодног карактера и прати битне политичке догађаје. Дубровачки пјесници XVII и почетка XVIII вијека показују интересовање за словенске језике због чега је присутно и шире словенско родољубиво осјећање. Циљ је био да се осмисли и рјечник словенског језика, што Летић свједочи на примјеру Бара Бетере који је подржавао састављање рјечника и испјевао пјесму као хвалоспјев словенском језику. Ти напори доказ су сазријевања свијести Дубровчана о битности словенства. Последњи дубровачки писац из епохе барока, Игњат Ђурђевић, још у почетним књижевним интенцијама провлачи свој изграђени патриотизам. Почети родољубља уочљиви су у уводној пјесми, са акцентом на слављење словенског језика као подлоге за изражавање и најтананијих емоција. Тај детаљ сугерише и пјесников подстицај другима за писање на матерњем језику. Битан дио пјесме, како Летић примјеђује, заузима и прича о огромним просторствима словенског свијета, а Ђурђевић је отишао корак даље у

преводу Давидових пјесама на словенски, док је наглашени патриотизам очигледан и у уводном тексту религиозног спјева *Уздаси Мандалијене покорнице*. Ипак, свој став према језику и историји најбоље је испољио у поезији, са примјетним ослањањем на народну пјесму чему свједочи и његова *Попијевка више смрти Марка Краљевића*. Овај пјесник циљано је биљежио све што је умножавало славу његове домовине, а помињање наведених дјела показује да је Летић ишчитао комплетну књижевну грађу Игњата Ђурђевића, како би створио заокружену слику његовог патриотизма.

Закључак студије *Родољубље у дубровачкој књижевности XVII века* својеврсни је резиме развоја патриотских осјећања која, присутна већ у дубровачкој ренесансној књижевности, своју пуну снагу добијају у XVII вијеку и периоду барока. Оправдања за снагу патриотизма Летић проналази у историји, али и књижевности, будући да је поменути вијек период када се дешавају битни историјски догађаји, док се, са друге стране, мијења и барокни карактер књижевних дјела, примјетан у тражењу јаких ефеката као израза емоционалног набоја. Теми патриотизма одговара и осјећање словенства, те уопштено гледајући, Летић показује да све дубровачке пјеснике потврђује исто одушевљење историјом, због чега призивају славне личности из прошлости и епске традиције. Међутим, у књижевном погледу примијећено је губљење снаге поетског замаха након набујалог родољубља Цива Гундулића и Џона Палмотића. Губитак пјесничке снаге Летић образлаже накнадним проблемима у малој Републици, усљед којих се у дјелима дубровачких књижевника све више провлаче актуелне ситуације. Тако њихови текстови попримају карактер хроника, лишених универзалних порука и умјетнички обликованих догађаја, гдје превласт добија ерудитско изучавање историје, језика и традиције.⁹⁰

У свом бављењу дубровачком књижевношћу, како је и показано, Летић је константно пратио новообјављене студије. Једна од њих је и докторска дисертација Злате Бојовић о Петру Канавеловићу.⁹¹ Аутор сажима како је Бојовићева приказала пишчев живот, Канавеловићеву поетику као и реконструкцију културних и политичких прилика на Корчули. Уплитање поменутих прилика у ову студију настало је са циљем показивања

⁹⁰ Исто.

⁹¹ Branko Letić, *O pesniku i njegovu dobu*, (Злата Бојовић: *Барокни песник Петар Канавеловић*, САНУ, Посебна издања, књ. DXIII, Београд, 1980), *Izraz*, XXVI, 51, 5–6, 1982, str. 515–517.

ширег контекста друштвених и културних дешавања, али и из потребе да се објасне пишчеве књижевне особености у односу на локалну усмену и писану традицију. Конкретније, Злата Бојовић обогатила је студију подацима из тадашњег друштва, његовог политичког уређења и привредних дјелатности, док је поред изучавања самог пјесника, провукла и низ других истакнутих појединаца тог времена. На тај приказ Бојовићеве дисертације Летић је унио и нека своја знања у вези са књижевним стваралаштвом на Корчули, јер није могао да занемари чињеницу о тадашњој књижевности која је под доминантним утицајем усмене локалне традиције и народне духовне лирике. Поступно сагледавајући Канавеловићев рад од почетних парафразирана италијанских и дубровачких сејчентиста, до оригиналних мисли и сопственог пјесничког израза, на овог пјесника примјетан утицај оставили су најбољи умјетници књижевног барока – Џиво Гундулић и Џоно Палмотић, а пресудан значај за похвалне Канавеловићеве фразе имало је препјевање Гваринијевог *Pastor fida*. Посебно је похвално што ауторка окончава дилему о ауторству неких комедија, те показује пишчев удио у дубровачком анонимном драмском репертоару XVII вијека. Наведеним појединостима указала је на трајне вриједности Канавеловићевог дјела.⁹²

Пратећи и величајући рад свог ментора, Летић је помно читао и коментарисао студије Мирослава Пантића. Једна од њих је и *Сусрети с прошлошћу*,⁹³ књига у којој је обједињено мноштво тематски различитих радова, као богатог културног наслеђа, чиме је Пантић направио оквир проучавања појединачних књижевноисторијских проблема писаца и њихових дјела. Летић укратко сажима како се аутор дотакао и творевина усмене народне књижевности од XV до XIX вијека, уобличио је књижевнотеоријска сагледавања поетика хуманизма и ренесансе, а успијева и да достојно обликује поетике дубровачких ренесанских и барокних пјесника због чега је досегао до културноисторијских тражења и налажења међусобних односа тамошњег књижевног стваралаштва и стварности. И када је истакао предности ове студије, те сумирао битне елементе Пантићевог рада и доприноса, Летић прихвата мишљење рецензента о томе да су ауторови текстови *догађаји* и *светковине* у српској историји књижевности. Захваљући архивским подацима, Пантић је донио прегршт

⁹² Исто.

⁹³ Branko Letić, *Susreti s prošlošću* (Мирослав Пантић: *Сусрети с прошлошћу*, Просвета, Београд, 1984), *Izraz*, XXIX, 56, 11–12, Sarajevo, 1984, str. 673–675.

открића, непознатих текстова и изгубљених издања. Да би се ово мишљење поткријепило, Летић издваја конкретне примјере, попут проналаска једне бугарштице из XVI вијека чиме се утицало на промјену постојећег мишљења о структури и поријеклу бугарштице. Откривено је и *Седам салама покорнијех краља Давида* Николе Димитровића што је омогућило да се упореде дотадашња издања Димитровићевих текстова на основу рукописа, а онда и да се посвети пажња пишчевој биографији и цјелокупном књижевном стваралаштву. Летић се осврнуо и на рад *Штампар старих српских књига Димитрије Теодосије*, у којем Пантић утврђује бројна издања српских књига XVIII вијека. Наведена открића и објављена заоставштина овог рагузеолога јединствена су културноисторијска и књижевноисторијска слика наше и прошлости старог Дубровника.⁹⁴

У Венецији је 1980. године одржан научни скуп *О бароку у Италији и јужнословенским земљама*, чији је циљ указивање на везе Италије са јужнословенским свијетом, као и на изборе и подстицаје бароку у стваралаштву.⁹⁵ Скупу су присуствовали признати научници из Италије, али и наши историчари културе и умјетности, музике и књижевности. Највећи фокус усмјерен је на барок у хрватској култури и умјетности, док су и италијански историчари показивали интересовање за економско стање, вјерску структуру становништва на Балкану и њихове борбе са Турцима. Кратким упознавањем са битним темама скупа, Летић уступа мјесто прегледном приказу радова наших историчара књижевности који сагледавају одраз италијанске књижевности на барок и дају нови однос барокних пјесника према италијанским узорима и обрнуто. Злата Бојовић примјећује италијански утицај на религиозне теме дубровачке књижевности, са примјетном разликом у уношењу локалне традиције и историје самог Дубровника, али и цијелог јужнословенског свијета. Своју тврдњу доказује на примјеру дјела *Свети Иван бискуп трогирски*, гдје је Петар Канавеловић успио да транспонује локалну историју и националну и вјерску проблематику у романтично-херојско-религиозни епски свијет дјела. Фрањо Швелец у свом раду образлаже како су опонашања италијанских узора најпримјетнија на плану форме, а оно што наше пјесме чини специфичним јесте различит однос према историјској грађи, на основу којих су барокни писци развијали читаве барокне филозофије о животу и судбинама

⁹⁴ Исто.

⁹⁵ Branko Letić, *Zbornik o baroku u Italiji i južnoslovenskim zemljama (Barocco in Italia e nei Paesi slavi sel Sud*, Firenze, 1983), Књижевна историја, XVI, 64, Београд, 1984, стр. 668–672.

народа. Да је Тасов еп послужио као извор за бројне обраде дубровачким драмским пјесницима барокне епохе доказује Светлана Стипчевић, тумачењем мелодрамских текстова и утврђивањем њиховог односа према узору и преузетој грађи. Никша Стипчевић пронашао је рукопис Ђурђевићевих пјесама и указао на занимљивост Ђурђевићевог књижевног рада. Поред литерарних текстова, показао је јавности и Ђурђевићеве филолошке расправе и историографске списе, а исцрпније приступа и пјесмама на италијанском које су, само до тада, спомињане. На примјеру двојице Дубровчана, Марина Бобаљевића и Николе Витовог Гучетића, књижевни историчар Мирослав Пантић указује на природу неуочених културних и литерарних веза наших и италијанских пјесника, док Мате Зорић проучава слику јужнословенског свијета у дјелима италијанских пјесника XVII вијека. Научни скуп у Венецији дао је значајан допринос познавању свеукупног стваралаштва јужнословенских народа у барокној епохи, а сама тема барока отворила је могућност за откривање цјелокупне материјалне и духовне културе у једном временском периоду на нашем простору.⁹⁶

До 1991. године објављена је и друга Летићева књига – скуп прилога о културној и књижевној прошлости Босне и Херцеговине и богата грађа корпуса старије српске књижевности.⁹⁷ Немали број ауторових прилога не улази у област рагузеологије, па су тако, с обзиром на тематику, издвојени само они из којих би се могле освијетлили нове појединости о старом Дубровнику. У поднаслову првог поглавља *Прилози проучавању хрватске књижевне традиције у Босни и Херцеговини* објављен је рад *Покушај валоризовања књижевног дела Матије Дивковића*.⁹⁸ У част поменутог фрањевцу и књижевнику, одржан је научни скуп и објављен зборник у којем се анализира поетика овог писца, као и његове стилске и језичке карактеристике. Летић сажима мишљења проучавалаца и помиње разматрање сложености Дивковићевог језика. О питању пишчевог језика трагове су остављали наши лингвисти, а посебно је упечатљиво тумачење Далибора Брововића који по интелектуалном и терминолошком лексичком фонду, друштвеној функцији дјела и годинама, Дивковића припаја епохи ренесансе. И други истраживачи

⁹⁶ Исто.

⁹⁷ Branko Letić, *Knjige i književno nasljeđe. Problemi proučavanja starije književnosti*, Tuzla, 1987.

⁹⁸ Branko Letić, *Pokušaj valorizovanja književnog dela Matije Divkovića*, u: Branko Letić, *navedeno djelo*, str. 48–55.

примијетили су одраз дубровачке књижевности на Дивковићево дјело, те су се Јосип Вончина, Рафо Богишић и Фрањо Швелец бавили питањем Дивковићевог језичког и литерарног односа према Мавру Ветрановићу. Осјетан је утицај и Марка Марулића, будући да Дивковић користи Марулићеве термине и старе фугуре, а провлачи и сличну дидактичку функција дјела. Након понуђених достигнућа, Летић у закључку износи и свој став о томе како писца не треба смјештати у окриље дубровачке ренесансне књижевности, јер ни поменути узорни нису изразити представници те књижевности, него се по хришћанској оријентацији сврставају у припаднике „хришћанске ренесансе”.⁹⁹

У поглављу *Прилози проучавању муслиманске књижевне традиције у Босни и Херцеговини* проучени су резултати зборника алхамијадо књижевности муслиманских писаца наше земље, од најстаријих од најновијих текстова.¹⁰⁰ Заслуга за настанак овог зборника припала је Абдурахману Наметку, у којем приређивач констатује додире алхамијадо књижевности са нашом ренесансном поезијом на основу двије пјесме чији тон, форма и лексика одговара петраркистичкој лирици. Будући да Наметак дубље не разрађује мотиве петраркистичког пјесништва, Летић на основу издвојених стихова доказује њихову повезаност са поменутом лириком. Мотиви женске љепоте, охолост драге, чувено дозивање са *вило, госпођице*, уз девизу *carpe diem* и елемент пролазности, неке су од подударности по којима би се, како аутор издваја, пјесме могле уклопити у корпус петраркистичког пјесништва. Међутим, Летић сматра нужност утврђивања ауторства пресудним за потврђен став о утицају петраркистичке поезије. Насупрот томе, поменут је и Џем султан који је, захваљујући контактима са ренесансним пјесницима за вријеме изгнанства пјевао у ренесансном духу о љепоти живота и његовој краткотрајности. Лирика оваквог типа, како Летић сматра, представља „јасан показатељ да алхамијадо стваралаштво није било изоловано од стваралаштва других конфесионалних група и да у том међусобном прожимању нису увек биле довољно велике баријере ни другачија вјерска оријентација нити специфична писма”.¹⁰¹ Укратко су коментарисане и основне теме читавог пјесништва настајалог на оријенталним језицима, са акцентом на духовна и политичка струјања са свих страна, чији се утицај одразио на бројне пјеснике у чијим поетским остварењима се

⁹⁹ Исто.

¹⁰⁰ Branko Letić, *Hrestomatija bosanske alhamijado književnosti*, u: Branko Letić, *navedeno djelo*, str. 123–132.

¹⁰¹ Исто, стр. 127.

провлаче сличне или идентичне теме. Како је Гундулићу смрт султана Османа била повод да испјева барокни еп, тако је и Ага-дедету судбина турског владара темељ на основу којег склада кратки хроничарски спјев. На примјеру зборника Миха Мартелинија чије су пјесме испјеване и на турском језику, показано је како је књижевно стваралаштво било предмет интересовања припадника друге конфесије и како су исте теме доспијевале у књижевност друге културне и конфесионалне средине.¹⁰²

Послије објављене грађе о књижевном наслеђу Босне и Херцеговине и проблематици проучавања старије књижевности, Бранко Летић се, до 1991. године, упушта у још један озбиљан посао приређивањем Гундулићевог *Османа*.¹⁰³ Уводни дио предговора усмјерен је на заједничко сагледавање пишчева три преломна дјела у којима су уткана универзална размишљања о овоземаљском животу, политичким, социјалним и економским приликама у Дубровнику и цијелом словенском свијету. Међутим, прије конкретније анализе пишчевог умјетничког стваралаштва, Летић се ретроспективно враћа у Гундулићеве почетке, посвећено проучавајући измјене у његовој поетици. Још у школским данима, под утицајем узора, Гундулић пјесништво доживљава као Божји дар и посебно надахнуће. У том сегменту свог стваралаштва, како примјећује Летић, не препознају се још увијек оригиналне црте овог књижевника, већ је писац више епигон који ствара под јаким утицајем узора. Временом, како се усавршавао, пјесник ствара свој пут у којем схвата да се у стваралаштву треба препознати и битна друштвена функција, што га усмјерава ка побожној тематици. Такво опредјељење довело је до препјева библијских псалама и религиозно-рефлексивног спјева *Сузе сина разметнога*, гдје пјесник читаоце води на пут спознаје. Будући да је у средишту прича о блудном сину, неизоставан је мотив младости, поводљиве и несигурне, што је коштало и овог јунака, јер његово спознање долази тек након

¹⁰² Распоређена у три поглавља, Летићева студија *Књиге и књижевно наслеђе* посједује и радове које је Летић од почетака академске каријере објављивао, те су они поново уклопљени у нека од три поглавља ове књиге. Тако је у поглављу *Прилози проучавању муслиманске књижевне традиције у Босни и Херцеговини* објављен рад *Један босански спев о смрти султана Османа II*, док су у *Прилозима проучавању старије хрватске књижевности* уметнути сљедећи текстови: *О бароку у Италији и јужнословенским земљама*, *Две монографије о старим хрватским писцима*, са акцентом на студије Злате Бојовић о Петру Канавеловићу и Светлане Стигчевић о Владиславу Менчетићу, као и прикази Пантићевих студија *Из књижевне прошлости* и *Сусрети с прошлошћу*.

¹⁰³ Branko Letić, *Ivan Dživo Gundulić, Osman*, Svjetlost, Biblioteka „Izabrana djela”, Sarajevo, 1990. (Приређивање; предговор; коментари). Поменути предговор већ је објављен у: Branko Letić, *Dživo (Ivan) Gundulić (1589–1638)*, *Izraz*, XXXIII, LXV, 5–6, Sarajevo, 1989, str. 505–512; Brazde, list za književnost i kulturu, XXVIII, 5, Bijeljina, 1989, str. 47–48.

физичког и моралног слома. Поред човјекових силних искушења, Летић није занемарио и бројне кризе у Дубровнику XVII вијека, попут владавине корупције, подмитљивости и полтронства. Одсјај такве економске ситуације одразио се у Гундулићевој пасторали *Дубравка*. У једној идиличној Дубрави завладала је крађа и корупција због чега је нарушен морал грађана, некадашњи обичаји и традиција, те се Летић реферисао и на Гундулићев лични став о критици нарушавања традиционалне норме. Племићка класа, којој је и сам припадао, општи интерес мора стављати испред личних стремљења, због чега је ова пасторала дијелом и алегорија цјелокупног племићког нејединства. Када је ријеч о *Осману*, аутор се прво дотиче питања структуре и композиције дјела, те оповргава теорију Армина Павића да је ријеч о два засебна епа, на основу концепције дјела, рађене према теорији барокног епа. Такође, *Османа* чине бројне епизоде и дигресије које су имале за циљ да украсе дјело, због чега је упечатљива ретроспектива, односно стално враћање на раније догађаје. С обзиром на Гундулићева ослањања на Тасов еп, у неким сегментима евидентна су и одступања од теоријских начела. У овом дијелу Летић провлачи постојеће разлике, али их образлаже књижевном поетиком и конкретним мотивима из епа. Инспирација за дјело проистекла је из савременог догађаја, а историјској грађи Гундулић приступа слободно, како би се изразила барокна визија свијета, патриотско и хришћанско осјећање и сагледавања савремених дешавања. Пјесник се оглушио и о Тасов захтјев да главни јунак треба да буде „идеалан хришћанин” будући да је у средишту прича о султану Осману, али је постојећи захтјев донекле надомјестио величањем краљевића Владислава. Посљедњи детаљ тиче се наглашеног словенства које за Гундулића обухвата читав јужнословенски свијет, док се, у таквој глорификацији писац увијек труди да спомене свој Дубровник, као једини закутак мира. Кроз тај мотив провукла се и несрећна судбина српског народа, симбола читавог јужнословенског свијета тлаченог турским притисцима. Како аутор закључује, анализирана дјела конкретан су израз свијести о ангажованој улози пјесника у друштву, обухватају широк спектар тема и проблема, а кроз њих писац се испољио и као хришћанин и као Дубровчанин и као Словен.¹⁰⁴

Са својим научним достигнућима Бранко Летић иде у корак са највећим рагузеолозима српског академског свијета. За овог научника Дубровник је огроман извор

¹⁰⁴ Исто.

инспирације. Како би схватио његову књижевност, Летић се трудио да што дубље продре у ситне појединости живота старог Дубровника. Због тога је у његовој заоставштини сличан размјер између научних радова посвећених проучавању дубровачких књижевника, као и коментарисања и преиспитивања дубровачке историје, те праћења пристигле литературе. Свјестан ширине свог знања, Летић може да испољи и развијен критички дух, што понајбоље долази до изражаја у његовим приказима, али и у обимнијим радовима, када је ријеч о слободи да се, на основу аргумената, устаљена мишљења промијене. Понуђеним пресеком ауторових радова показана је ширина истраживања, али је похвално и да се након 1991. године Летић српској науци доказао новим достигнућима због којих ће се његово име убрајати као обавезна литература за наредне генерације.

VII. Закључак

Стару дубровачку књижевност вјечно прате недоумице и честа расправљања о националној идентитетској припадности. Да би се постојеће нејасноће разјасниле, српска наука жудјела је за темељно пописаном библиографском грађом, којом би се, истовремено, понудио и конкретан увид у интересовање и заоставштину рагузеологије. То је и учињено са биобиблиографском књигом *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца*, чије ће се заслуге понајбоље примијетити у наредним деценијама, будући да ова књига, поред доказаног смјештања дубровачке књижевности у корпус српске књижевне баштине, олакшава пут у тражењу непознате научне грађе и својом ширином подстиче на анализу и проучавање мноштва неоткривених остварења. Са освртом на резултате и достигнућа српске науке, показане су свестране размјере занимања за рагузеологију, гдје се, на основу признатих имена српске историје књижевности, филологије и великана писане ријечи, јасно потенцира и потврђује дубровачка припадност српском националном идентитету. Иако је њен фокус на књижевности, овај рјечник представља олакшицу и за истраживаче из других домена, па би се, са освјетљавањем њихових достигнућа, комплетирала дубина проницања у живот старог Дубровника. Међутим, и досадашњи представљани резултати довољна су потврда свеприсутности рагузеологије у науци.

Да је баштињење дубровачке књижевности једнако важно за српску књижевну заоставштину нагласио је Милан Пећанац. Као правник и дипломата, Пећанац својим текстовима доказује исправно изграђен систем вриједности, добру упућеност у историју српског народа, те изграђен осјећај за успјела књижевна дјела постављањем Гундулића међу великане наше писане ријечи. Аутор није желио да се фокусира искључиво на појединостима у част прославе Гундулићевог рођења, већ у широком замаху опомиње на вриједност његовог дјела издвајањем кључних мотива, којима би се српској јавности понудила пишчева родољубива црта и брига за судбину свог народа, као подстицај за праћење његовог примјера. Пећанчево присуство на оваквој прослави, уз посвећено преношење атмосфере, свједочи о широкој слици српске јавности са краја XIX вијека, која осјећа Дубровник као дио сопства, што је лијепо наглашено и примјером српске младежи у

чијој је организацији настала прослава у Гундулићеву част. Наглашено родољубље појачава се пристиглим телеграмима у славу ове прославе, из којих се читава директна потврда заједништва српског народа, што Пећанчев текст чини вриједним свједочанством његовог јединства.

Када је ријеч о Салку Назечићу, десет представљених радова довољан су доказ ауторовог великог доприноса у даљем проучавању дубровачке историје и књижевности. У свом походу на проучавање рагузеологије Назечић је годинама истраживао, консултовао се са литературом и пажљиво уважавао сваки податак. Будући да се бавио књижевношћу, интересовали су га и мање познати дубровачки писци, попут Цива Гучетића Млађег, па већ у свом првом раду преузима улогу књижевног критичара те упоређује преводе драма, издваја њихове негативне и позитивне стране, коментарише битне мотиве и посредно показује одлично познавање италијанског драмског опуса. На путу упознавања са дубровачким писцима највећи допринос оставио је у прикупљању грађе о Игњату Ђурђевићу јер су многобројни битни детаљи из живота овог пјесника управо захваљујући његовом истраживању и освијетљени. Приликом проучавања и анализирања Држићевих драма, у неколико страница аутор сажима све оне битне сегменте које овог књижевника чине највећим реалистом старе дубровачке књижевности. Међутим, у раду о хајдучким борбама на простору Дубровника, Назечић је показао како вјешто уклапа историју и нашу народну епику. Кроз коријене и развитак хајдучије аутор је посредно проткао социјалне и економске прилике у старом Дубровнику. Књига *Из наше народне епике* пуна је преведених докумената са италијанског језика, а управо та грађа помогла му је да додатно прошири слику о хајдучији. Са друге стране, половина књиге посвећена је представи хајдука у народним пјесмама, али је Назечића интересовала вјеродостојност епике, па се и у том случају често консултовао са архивском грађом. Када приступи анализи пјесама или издвоји неки заједнички мотив, увијек искористи прилику да провуче још нових, провјерених историјских података. Поред представљања неколико збирки народних пјесама, Назечић је примијенио и компаративан приступ па нашу усмену епику пореди са муслиманским народним пјесмама. Овакви примјери довољан су доказ ауторове посвећености, истраживања и детаљног ишчитавања многобројне грађе, а како и често наводи у својим радовима, Назечић млађим истраживачима увијек оставља простор за даља проучавања у

којима ће и млађе генерације освијетлити непознате појединости из књижевности и историје старог Дубровника.

Средином XX вијека, током боравка у Дубровнику, Славко Леовац, упућен у дубровачку ренесансну и барокну књижевност, желио је осјетити чувена позоришна играња на дубровачкој сцени. Како би могао да коментарише позоришне комаде, Леовац читаоцима сарајевског *Ослобођења* преноси кључне моменте из Луцићеве и Држићеве поетике, а упечатљиво провуче и историју мале Републике, са акцентом на њеној борби за независност. Да је посвећено пратио играња на сцени, потврђују ситни детаљи у упоређивању књижевних дјела са позоришном прерадом, а нису изостали ни битни технички елементи због којих се постигла ефектност и живост текста. У Леовчевим текстовима наговјештава се и огромно интересовање народа за дубровачко позориште, као доказ вредновања културних институција и сопствене књижевне баштине, што је поткрепљено и умјетничким обрадама режисера којима су, и након неколико вијекова, дјела дубровачке ренесансне и барокне књижевности огромна инспирација.

Када би се сагледао Летићев научни рад само до 1991. године, аутор је већ до тог периода остварио огроман замах у проучавању рагузеологије, због чега научни академски свијет његова достигнућа прихвата као призната и релевантна. Поред посвећених тумачења књижевних дјела, проучавање старе дубровачке књижевности Летић је унаприједио сопственим достигнућима попут освјетљавања непознатих антологија, маргинализованих писаца и архивске грађе, уз јасно изграђену критичку свијест. По узору на свог ментора Мирослава Пантића, аутор увијек сагледава шири контекст, свјестан да на књижевност пресудне утицаје имају спољашњи фактори. Своју научну способност Летић је показао још у почетним корацима, када открива скрајнутог Шишка Гундулића, кроз чији приватни и књижевни рад указује на битне друштвене елементе попут функционисања дубровачког сталежа, положаја жене у том друштву, као и опште атмосфере у граду након разорног земљотреса. Ипак, највећи акценат усмјеравао је на претходника овог књижевника, Цива Гундулића, из којег произилазе, поред научних радова, двије приређене књиге гдје се писац сагледава као личност чији су се ставови и размишљања умногоме одразили на његову књижевност. Занимљиви су случајеви Летићевог сагледавања два писца, гдје најчешће унакрсно објашњава обје поетике, али увијек усмјерава пажњу на аутора на којем је

тежиште. Студија *Родолубље у дубровачкој књижевности XVII века* узима се као најрелевантнија грађа о проучавању овог мотива будући да се сагледава са историјског и књижевног становишта. Летић је историчар који на примјеру архивске грађе доказује дубровачку припадност ширим оквирима јужнословенског свијета, а потом прати како се друштвена стварност одразила на књижевну поетику и писце. Запажена су и мијењања постојећих, устаљених мишљења о појединим мотивима књижевних дјела, што је знак ауторовог детаљног проматрања и преиспитивања сваког става. С обзиром на то да су приоритетне поетике Паскоја Примовића, Џива Гундулића и Џона Палмотића, аутор је, у анализи књижевне грађе, посредно показао како представа непријатељске стране започиње од територијално блиских непријатеља, а потом поприма шире оквире турског и млетачког свијета. Са друге стране, значајни су и Летићеве прикази научних студија као примјер праћења пристигле литературе и развијене критичке свијести, уз објективно сагледавање сваког дјела. У том приказивању Летић показује своје знање и упућеност, што наглашава честим препорукама и измјенама како би се накнадна достигнућа побољшала. На основу свега показаног, Бранку Летићу признаје се почасно мјесто у српској науци, јер је овај универзитетски професор прави примјер научника који слиједи своје узоре, посвећено истражује и оставља лични печат, а циљано тежи ка унапређењу постојећег научног и академског рада својих колега.

Издвојени аутори својим радом доказали су да вриједи скренути пажњу и на рагузеолошка истраживања у Босни и Херцеговини. Летићево име одавно је прешло границе ове државе, али се, поред његовог огромног научног доприноса, не смију занемарити и занимљиви текстови осталих аутора, јер се, кроз њих, показује прегршт различитих тумачења, нових сагледавања и вриједних доприноса у познавању рагузеологије. Са друге стране, вјеру у даље испитивање и свеприсутност рагузеологије у српској науци дају и новије генерације научника. Додатни подстицај чини и књига *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца*, која показује како и поприлично анонимни аутори могу оставити трајну заоставштину, ако се детаљно и посвећено, што Летић поручује, приступи грађи. Једно је сигурно, надлазеће генерације неће доводити у питање идентитетску припадност дубровачке књижевности, а иза себе имају достојне претходнике, као водиљу да се не допусти маргинализовање овог дијела српске књижевне баштине.

VIII. Литература

Општа литература

Злата Бојовић и др., *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца*, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, Београд, 2016.

Злата Бојовић, *Историја дубровачке књижевности*, СКЗ, Београд, 2014.

Драгољуб Павловић, *Старија југословенска књижевност*, Научна књига, Београд, 1971.

Miroslav Pantić, *Poetika humanizma i renesanse*, Obod, Cetinje, 1967.

Павле Поповић, *Преглед српске књижевности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.

Предметна литература

Иво Андрић, *Знакови поред пута*, Сабрана дела Ива Андрића, Сарајево, 1982.

Иво Андрић, *Кућа на осами*, Београд, 1976.

Иво Андрић, *Предвечерњи час*, Политика, IV–1, 3, 1965, V, 2, 1965.

Иво Андрић, *Сан о граду*, Југословенска њива, 3, 1923.

Иво Андрић, *Свеске, Сабрана дела Ива Андрића* (размишљања о натписима на гробовима на Бонинову), Сарајево, 1982, стр. 180–181.

Ivo Andrić, *Skrivena i neskrivena bogatstva staroga grada*, Dubrovačka tribuna, III, 15. X 1931, str. 121.

Иво Андрић, *Сусрет*, Политика, I, 1–3, 1965.

Ivo Andrić, *Die Entwicklung des geistigen Lebens in Bosnien unter der Einwirkung der türkischen Herzchaft – Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине* (превео Зоран Константиновић), Свеске Задужбине Иве Андрића, I, 1, 1982, стр. 6–429.

Мирјана Арежина, *Владимир Ђоровић и Дубровник*, Друштво чланова Матице српске у Републици Српској, Бања Лука, 2015.

Злата Бојовић, *Иво Андрић и Дубровник*, Андрићев институт, Андрићград, 2017.

Станиша Војиновић, *Непознати рукопис Симе Милутиновића*, ПКЈИФ, XLVII–XLVIII, 1–4, стр. 113–133.

Јован Дучић, *Гроф Сава Владиславић: један Србин дипломат на двору Петра Великог и Катарине*, Београд – Питсбург, 1942.

Јован Дучић, *Дух ренесансе*, Уметнички преглед, 6–7, 1938, стр. 161–162.

Јован Дучић, *Иво Војновић, велики писац новог Дубровника*, Политика, Београд, 28. IV 1929, стр. 5–6.

Јован Дучић, *Прослава у Дубровнику*, Весник, IV, 21, Панчево, 30. V 1893.

Slavko Leovac, „*Novela od Stanca*” i „*Tirena*”, *Oslobođenje*, 5, 10. 8. 1954, (koautor).

Славко Леовац, *Маргиналије о историјском и књижевном делу Р. Самарџића. Поводом књиге „Сулејман и Рокселана”*, ЛМС, септембар 1977, стр. 371–382.

Slavko Leovac, *Lucićeva „Robinja” pred Kneževim dvorom и Dubrovniku*, *Oslobođenje*, 7, 1. 8. 1954.

Бранко Летић, *Академик Мирослав Пантић (In memoriam)*, Зборник МС за језик и књижевности, 59/3, 2011, стр. 811–814.

Бранко Летић, *Алекса Шантић и Дубровник*, Алекса Шантић, живот и дјело, АНУРС, Зборници и монографије, књ. III, Бања Лука – Српско Сарајево, 2000, стр. 113–142.

Бранко Летић, *Аутобиографски поступак у путописима 17. века*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 27/1, Београд, 1998, стр. 45–53.

Branko Letić, *Barokna melodrama Sunčanica*, *Izraz*, XVI, 32, 7, 1972, str. 91–104.

Бранко Летић, *Велика синтеза дубровачке књижевности* (Злата Бојовић, *Историја дубровачке књижевности*, Српска књижевна задруга, коло 106, књига 711, Београд, 2014), Зборник МС за књижевност и језик, 62, 3, 2014, стр. 843–845.

Бранко Летић, *Дубровачке теме у „Новој Европи”*, Научни скуп о часопису *Нова Европа*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2010, стр. 435–446.

Branko Letić, *Dubrovnik u delima Džona Palmotića*, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, IX/X, Sarajevo, 1976–1980, str. 65–84.

Бранко Летић, *Дучић и Дубровник*, Зборник радова *Поезија и поетика Јована Дучића*, Београд – Требиње, 2009, стр. 457–475.

Бранко Летић, *Жртва и жртвовање у „Дубравци” Цива Гундулића*, Књижевност и историја III, Зборник радова са научног скупа „Жртвовање и саможртвовање у књижевности”, 2–4, Ниш, 1998, стр. 169–177.

Бранко Летић, *Зборник Миха Мартелинија*, ПКЈИФ, XXXVII, 3–4, 1971, стр. 279–296.

Branko Letić, *Zbornik o baroku u Italiji i južnoslovenskim zemljama (Barocco in Italia e nei Paesi slavi sel Sud*, Firenze, 1983), Књижевна историја, XVI, 64, Београд, 1984, стр. 668–672.

Бранко Летић, *Земље Павловића у путописима 16. и 17. века*, Зборник радова *Земље Павловића: средњи вијек и период турске владавине*, АНУРС, књ. 5, Одјељење друштвених наука, књ. 7, Бања Лука – Српско Сарајево, 2003, стр. 345–355.

Бранко Летић, *Из књижевне баштине старог Дубровника (Динко Рањина: Песме*, Београд, 1996: приредила Злата Бојовић), Књижевна историја, 29, 102, 1997, стр. 246–248.

Branko Letić, *Jedan bosanski spev iz 17. veka o smrti sultana Osmana II*, Pregled, LXIII, knj. 7, Sarajevo, str. 963–976.

Branko Letić, *Jedno filološko traganje za pesnikom* (Svetlana Radulović Stipčević, Vladislav Menčetić, *dubrovački pesnik 17. veka*, Život i delo, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 1973), Izraz, XVIII, 35, 2, Sarajevo, 1974, str. 234–238.

Branko Letić, *Knjige i književno nasljeđe. Problemi proučavanja starije književnosti*, Tuzla, 1987.

Бранко Летић, *Књижевни историчар др Злата Бојовић*, Годишњак Друштва пријатеља Матице српске, 2, Бања Лука, 2012.

Бранко Летић, *Књижевноисторијски и компаративно о ренесансном песнику* (Бојан Ђорђевић, Никола Наљешковић, дубровачки писац XVI века, Институт за књижевност и уметност Београд – Филозофски факултет у Нишу, „Студије и расправе”, књ. XLII, Београд, 2005), *Књижевна историја*, Београд, 2006, стр. 128–129, 435–441.

Бранко Летић, *Марин Држић као следбеник Цора Држића*, Зборник МС за књижевност и језик, LVII, 1, 2009, стр. 17–27.

Бранко Летић, *Марин Држић о стварности и стварном у ренесансним комедијама*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 36/2, Београд, 2007, стр. 75–82.

Branko Letić, *Narodna tradicija u delu Džona Palmotića, dubrovačkog pesnika 17. veka*, *Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslovenskih književnosti u Sarajevu*, VI, Sarajevo, 1977, str. 49–67.

Бранко Летић, *Начело имитовања као показатељ односа дубровачких ренесансних песника према узорима*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 40/2, Београд, 2011, стр. 17–22.

Бранко Летић, *Наши крајеви као граница два света у путописима 17. до 19. века*, Књига о путопису, Зборник радова, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2001, стр. 375–382.

Бранко Летић, *Непресушна радна и научна енергија* (О научном портрету академика Мирослава Пантића), Зборник радова Филозофског факултета у Нишу, серија „Српски језик и књижевност”, 6, Ниш, 1998, стр. 13–19.

Бранко Летић, *Нова осветљења старе књижевности* (Мирослав Пантић: *Из књижевне прошлости*, СКЗ, Београд, 1978), *Годишњак Института за књижевност у Сарајеву*, IX, 1980, стр. 315–320.

Branko Letić, *Novi aspekti istorije književnosti* (Marin Franičević, Franjo Švelec, Rafo Bogišić: *Povijest hrvatske književnosti*, „*Od renesanse do prosvjetiteljstva*”, књ. 3, Mladost – Liber, Zagreb, 1974), *Izraz*, 40, 11, Sarajevo, 1976, str. 494–496.

Branko Letić, *Od konačišta do tržišta* (Desanka Kovačević Kojić: *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, „Veselin Masleša”, Sarajevo, 1978), Lica, IX, 6–7, Sarajevo, 1979, str. 149–150.

Бранко Летић, *Ограђивање часним крстом све српске земље и поморске*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 28/1, Београд, 1999, стр. 12–130.

Бранко Летић, *О научном делу и неаргументованим критикама*, (Злата Бојовић, *Историја дубровачке књижевности*, Српска књижевна задруга, коло 106, књига 711, Београд, 2014), Крајина, часопис за књижевност, науку и културу, Бања Лука, 53–54, зима-прољеће, 2015, стр. 431–440.

Branko Letić, *O nekim pitanjima naše petrarkističke poezije*, Izraz, XXI, 5, 1977, str. 598–612.

Branko Letić, *O pesniku i njegovu dobi*, (Злата Бојовић: *Барокни песник Петар Канавеловић*, САНУ, Посебна издања, књ. DXIII, Београд, 1980), Izraz, XXVI, 51, 5–6, 1982, str. 515–517.

Бранко Летић, *О словинству Цива Гундулића, дубровачког песника 17. века*, Годишњак Института на изучавање југословенских књижевности у Сарајеву, VII, Сарајево, 1978, стр. 215–232.

Бранко Летић, *Поетика Шишка Менчетића*, Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима, V, Филолошки факултет, Београд, 2010, стр. 39–47.

Бранко Летић, *Поетска слика у ренесансној, маниристичкој и барокној лирици*, ПКЈИФ, 2012, стр. 21–28.

Бранко Летић, *„Посветилиште Абрамово” Мавра Ветрановића према библијској причи*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 26/1, Београд, 1997, стр. 257–266.

Бранко Летић, *Приповедач Марин Држић у контексту европске и наше књижевности*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 30/2, Београд, 2002, стр. 189–194.

Branko Letić, *Rodoljublje u dubrovačkoj književnosti XVII veka*, Sarajevo, 1982.

Бранко Летић, *Сарајевске теме. Од „цвета градова” до „огњишта ратова.”*, Огледи, Ниш-Пале, 2014.

Бранко Летић, *Светлана Ступчевић, Италијански извори дубровачке мелодраме* (Институт за књижевност и уметност у Београду, 1996), Зборник МС за славистику, 50–51, 1996, стр. 270–272.

Бранко Летић, *Сећање (Др Светлана Ступчевић, 15. 12. 1940–2. 12. 2008)*, Зборник МС за језик и књижевности, 58, 2010, стр. 231–233.

Бранко Летић, *Слобода и старије књижевно стваралаштво*, Наука и слобода, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, Посебна издања Научни скупови, књига 9, 1/2, Пале, 2015, стр. 615–622.

Бранко Летић, *Словинство у поемама босанских фрањеваца 19. века*, Књижевност и историја V, Центар за научна истраживања САНУ, Ниш, 2003, стр. 41–47.

Branko Letić, *Studija o baroknoj eposi* (Indro Montanelli – Roberto Gervaso, *L'Italia del Seicento*, „Rizzoli”, Milano, 1972), Godišnjak društva istoričara BiH, Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo, 1974, str. 278–281.

Branko Letić, *Studiozna i ilustrativna antologija poezije (Poeti dell eta barocca. „I Garzanti”, I–II, Milano, 1972)*, Izraz, XVIII, 35, 6, Sarajevo, 1974, str. 801–803.

Branko Letić, *Sunčanica, melodrama Šiška Gundulića, dubrovačkog pesnika 17. veka (problem autorstva)*, Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslovenskih književnosti, I, Sarajevo, 1972, str. 39–45.

Branko Letić, *Susreti s prošlošću* (Мирослав Пантић: *Сусрети с прошлошћу*, Просвета, Београд, 1984), Izraz, XXIX, 56, 11–12, Sarajevo, 1984, str. 673–675.

Бранко Летић, *Трагови дубровачког књижевног барока у историјским приповеткама Стевана Сремца*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 34/2, Београд, 2005, стр. 177–184.

Бранко Летић, *Традиција и савременост у делу барокног песника Џива Гундулића*, Традиција и савременост, Научни скупови, књ. 5, том I, Бања Лука, 2004, стр. 471–481.

Бранко Летић, *Фра Грго Мартић према Гундулићу*, Студије и грађа за историју књижевности, 2, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1986, стр. 128–137.

Branko Letić, *Dživo Gundulić, Dubravka i druge pjesme*, „Veselin Masleša”, Biblioteka „Ars lektira”, Sarajevo, 1980. (Приређивање; предговор; коментари).

Branko Letić, *Dživo (Ivan) Gundulić (1589–1638)*, Izraz, XXXIII, LXV, 5–6, str. 505–512; Brazde, list za književnost i kulturu, XXVIII, 5, Bijeljina, 1989, str. 47–48.

Branko Letić, *Dživo Gundulić, „Osman”*, Svjetlost, Biblioteka „Izabrana djela”, Sarajevo, 1990. (Приређивање; предговор; коментари).

Branko Letić, *Šiško Gundulić, dubrovački pesnik XVII veka (život i rad)*, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, VII, Sarajevo, 1974, str. 247–265.

Бранко Летић, *Шишко Гундулић, дубровачки песник XVII века (1634-1682)*, Zbornik radova posvećen uspomeni Salke Nazečića, Sarajevo, 1972, str. 171–179.

Бранко Летић, *500 година од рођења Марина Држића*, Наука и настава на универзитету, 3/1, Пале, 2009, стр. 257–258.

Салко Назечић, *Година венчања Ђорђевићевих родитеља*, ПКЈИФ, XVII, 1937, стр. 123–124.

Salko Nazečić, *Đurđević Ignjat: Muza sičilijska*, Pitanja književnosti i jezika, IV, 1, 1958, str. 93–181.

Салко Назечић, *Зашто је Игњат Ђорђевић отишао у исусовце?*, ПКЈИФ, XV, 1–2, 1935, стр. 213–215.

Салко Назечић, *Иван Гучетић Млађи*, Гласник професорског друштва, VIII/5, VIII/6, 1928, стр. 277–285.

Салко Назечић, *Извјештај г. Салка Назечића* (о проучавању грађе за студију о Игњату Ђурђевићу), Задужбина Саве и Васе Стојановића, 6, 1938, стр. 45–47.

Salko Nazečić, *Iz naše narodne epike*, I dio, *Hajdučke borbe oko Dubrovnika i naša narodna pjesma* (prilog proučavanju postanka i razvoja naše epike), Sarajevo, 1959.

Салко Назечић, *Интерес католичке пропаганде за Херцеговину и оснивање Colegium orthodoxum*, ПКЈИФ, XVIII, 1–2, 1938, стр. 404–410.

Салко Назечић, *Мала историја југословенске књижевности*, Београд, 1938.

Салко Назечић, *Марин Држић – сликар дубровачког друштва у XVI вијеку*, у: Мирослав Пантић, *Марин Држић*, Београд, 1964, стр. 195–199.

Salko Nazečić, *Hajdučke borbe oko Dubrovnika u drugoj polovini 17. vijeka i naša narodna pjesma*, *Pitanja književnosti i jezika*, II, 1–2, 1955, str. 5–70.

Милан Пећанац, *Гундулићева прослава у Бечу*, Босанска вила, III, 3, 1888, стр. 44–45; III, 4, стр. 62–63.

Милан Пећанац, *Дубровник Бечкој „Зори“*, Босанска вила, III, 4, 1888, стр. 63–64.

Јелена Раца, *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца*, Филолог, XIII, 25, 2022.

Јелена Раца, *Салко Назечић о дубровачкој књижевности*, Зборник научних радова у част проф. др Мирку Скакућу, Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци, Бања Лука, 2023, стр. 145–161.

Биографија аутора:

Јелена Раца рођена је 30. новембра 1998. године у Бањој Луци. Економску школу завршила је 2017. године, а потом уписала Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци. Године 2021. дипломирала је на Катедри за српски језик и књижевност са темом *Дубровачка властела у фарсама Николе Наљешковића*. Исте године уписала је и други циклус студија – мастер студије. Објавила је неколико научних радова и приказа, те учествовала на конференцијама у Бањој Луци, Москви и Пољској. Добитник је Златне значке, награде Универзитета најбољим дипломираним студентима.

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је мастер/магистарски рад

Наслов рада: Проучаваоци дубровачке књижевности у Босни и Херцеговини до 1991. године

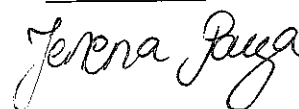
Наслов рада на енглеском језику: Researchers of Dubrovnik literature in Bosnia and Herzegovina until 1991

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци, 2. 10. 2023. године.

Потпис кандидата

Јелена Рапа

Изјава 2

Изјава којом се овлашћује Филолошки факултет/ Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним

Овлашћујем Филолошки факултет/ Академију умјетности Универзитета у Бањој Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом Проучаваоци дубровачке књижевности у Босни и Херцеговини до 1991. године који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату, погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – дијелити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци, 2. 10. 2023. године.

Потпис кандидата

Јелена Раца

Изјава 3

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије мастер/магистарског рада

Име и презиме аутора: Јелена Раца

Наслов рада: Проучаваоци дубровачке књижевности у Босни и Херцеговини до 1991. године

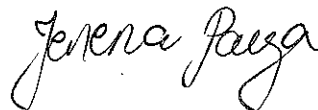
Ментор: проф. др Мирјана Арежина

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци, 2. 10. 2023. године.

Потпис кандидата

Јелена Раца

Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

Филолошко вијеће
Примљено: 25.8.2023
Српјед. бр. 1474/23

Наставно-научном вијећу

Наставно-научно вијеће Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци, на сједници одржаној 7. јула 2023. године (рјешење бр. 09/3.1253-8/23), усвојило је приједлог комисије за оцјену мастер рада *Проучаваоци дубровачке књижевности у Босни и Херцеговини до 1991. године* кандидаткиње Јелене Раце, у сљедећем саставу: др Мирјана Арежина, редовни професор (предсједник комисије – ментор), др Биљана Бабић, редовни професор (члан), и проф. др Славица Васиљевић-Илић, редовни професор (члан). Након читања рада ова комисија Вијећу подноси сљедећи

ИЗВЈЕШТАЈ

Изучавање културне баштине старог Дубровника већ два вијека побуђује пажњу српских проучавалаца. Преко четири стотине историчара књижевности, историчара мјетности, историчара и стручњака из других области бавило се рагузеолошким темама. То потврђује биобиблиографска публикација *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца* која обухвата српске ауторе који су оставили и најмањи писани траг о књижевноисторијским приликама старог Дубровника. Мастер рад *Проучаваоци дубровачке књижевности у Босни и Херцеговини до 1991. године* кандидаткиње Јелене Раце везан је за достигнућа у вези са истраживањима дубровачке књижевности на простору Босне и Херцеговине до 1991. године. На почетку рада, који има 14 стране, налазе се сажети и кључне ријечи на српском и енглеском језику, а сам рад чини сам поглавља: *Увод* (6–7), *Хронологија рагузеолошких истраживања у Босни и Херцеговини до 1991. године* (8–12), *Милан Пећанац – потврда идентитета дубровачке књижевности* (13–16), *Салко Назечић о рагузеологији* (17–27), *Позоришна критика Славка*

Леовца (28–30), Бранко Летић и дубровачка књижевност (31–68), Закључак (69–72), те Литература (73–80). На самом крају рада јесу изјаве у вези с ауторством (81–84).

У уводном дијелу образложен је предмет истраживања. Истакнут је значај библиографске књиге *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности – речник проучавалаца*, која чини полазну основу за проучавање и испитивање радова српских аутора чији је писани траг намијењен рагузеологији. Тако су, захваљујући овом рјечнику, откривена имена српских аутора из Босне и Херцеговине.

У другом поглављу *Хронологија рагузеолошких истраживања у Босни и Херцеговини до 1991. године* (8–12) направљен је хронолошки осврт на рагузеолошка истраживања. Представљени су богати научни резултати историчара књижевности и представника српске филологије, а потом су издвојени и српски писци који су истицали значај некадашње Републике или проналазили инспирацију за своја дјела у старом Дубровнику. Након тога, кратко је сажет рад босанскохерцеговачких аутора на пољу рагузеологије.

Главни дио рада односи се на појединачно представљање четири аутора – Милана Пећанца, Салка Назечића, Славка Леовца и Бранка Летића. У трећем поглављу *Милан Пећанац – потврда идентитета дубровачке књижевности*, на примјеру Пећанчевих текстова показан је став српске омладине пред крај 19. вијека о припадности дубровачке књижевности.

Хронолошки су издвојени и представљени Назечићеве радови у четвртном поглављу *Салко Назечић о рагузеологији* (17–27), у којима је показано огромно интересовање за дубровачку историју, али и поједине писце дубровачке књижевности.

О позоришној критици Славка Леовца писано је у петом поглављу *Позоришна критика Славка Леовца* (28–30), кроз коју је представљена Леовчева упућеност у ренесансну књижевност, али су назначене и трајне умјетничке вриједности књижевних дјела која се, и након неколико вијекова, изводе на дубровачкој сцени.

Најобимније поглавље *Бранко Летић и дубровачка књижевност* (31–68), у знаку је књижноисторијских истраживања Бранка Летића. Показано је како Летић открива маргинализоване писце, исцрпно анализира књижевне поетике, истражује дубровачку историју и њене спољашње и унутрашње прилике, те прати пристиглу литературу, у чијем коментарисању показује развијен критички став.

У Закључку (69–72) су пажљиво сведени резултати истраживања. Посљедњи дио рада чини попис библиографије, из којег је видљиво да се кандидаткиња користила релевантном литературом, критички се односећи према њој.

Закључак и приједлог

Кандидаткиња Јелена Раца у свом мастер раду *Проучаваоци дубровачке књижевности у Босни и Херцеговини до 1991. године* постигла је циљ истраживања: доказала је да су признате резултате на пољу дубровачке књижевности постигли аутори са подручја Босне и Херцеговине.

Имајући то у виду, са задовољством **предлажемо Наставно-научном вијећу Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци да кандидаткињи одобри усмену одбрану рада пред комисијом која потписује овај извјештај.**

У Бањој Луци,
21. августа 2023. године

Комисија

Проф. др Мирјана Арежина, предсједник – ментор

Проф. др Биљана Бабић, члан

Проф. др Славица Васиљевић-Илић, члан